

Bakalářská práce

2010

Zuzana Janušíková

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČESKO – ŠPANĚLSKÉ OBCHODNÍ VZTAHY VE
20. STOLETÍ

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Zuzana Janušíková

Studijní obor: Španělština pro evropský a mezinárodní obchod

Ročník: Třetí

2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu §47b zákona č.111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 12. května 2010

.....
Zuzana Janušíková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce,
Mgr. Pavlu Markovi, PhD. za jeho vstřícnost, soustavnou pomoc a odborné vedení při
psaní této práce.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na historický vývoj vzájemné spolupráce Československa, resp. České republiky a Španělského království v průběhu dvacátého století. Vzájemné vztahy obou států jsou analyzovány jak z pohledu ekonomického, tak i politického, neboť hospodářský vývoj obou zemí byl vždy úzce spjat s politickou situací v dané zemi. V práci jsou zmiňovány zejména historické mezníky, které ovlivňovaly vývoj obou zemí v průběhu dvacátého století. Zároveň jsou však akcentovány historické souvislosti, které ovlivnily hospodářský, politický, společenský i kulturní rozvoj obou zemí současně. Bakalářská práce je rozdělena do čtyř historických období, a to na epochu mezi dvěma válkami, na dobu druhé světové války, období po druhé světové válce do roku 1989. Závěrečná kapitola shrnuje změny, ke kterým došlo v Československu po sametové revoluci a které měly nejvýraznější vliv na rozvoj česko-španělských vztahů z pohledu historického.

ABSTRACT

In my thesis, I focus on historical development of the cooperation between Czechoslovakia, consequently the Czech Republic, and the Kingdom of Spain during the 20th century. The mutual relations of both countries are analysed from the economic, political, as well as from the commercial point of view since the social and economic development was closely connected with the political situation. I point out main historical milestones that influenced different development in both countries during the 20th century. At the same time, I accentuate historical context and events that induced economic, political, social, and cultural development of both countries at the same time. My thesis is divided into four parts – the era between the wars (WWI and WWII), the era after the WWII and its effects on the development of both countries, followed by analysis of the years 1945 – 1989. Last chapter sums up changes, which were seen in Czechoslovakia after this year, and which influenced significantly the development of the Czech-Spanish relations from the historical point of view.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. OBCHODNÍ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V OBDOBÍ „PRVNÍ REPUBLIKY“	4
1. 1 Charakteristika výchozí situace československé ekonomiky v meziválečném období	4
1. 2 Československá obchodní politika.....	7
1. 3 Charakteristika vnějších ekonomických vztahů Československa	8
1. 4 Územní orientace československého zahraničního obchodu mezi dvěma válkami.....	10
1. 5 Situace ve Španělsku a vztahy Československa se Španělskem v meziválečném období.....	14
2. OBCHODNÍ VZTAHY ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY (PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA) V OBDOBÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY A FAŠISTICKÉHO ŠPANĚLSKA.....	16
2. 1 Rozbití Československa a jeho ekonomické důsledky	16
2. 2 Hospodaření v období fašistické nadvlády	18
2. 3 Důsledky militarizace na vývoj československé ekonomiky	20
2. 4 Situace ve Španělsku v období 2. světové války	22
3. ÉRA NASTUPUJÍCÍHO KOMUNISMU V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE A OBCHODNÍ BILANCE REPUBLIKY V LETECH 1945-1989 S VAZBOU NA VZTAHY SE ŠPANĚLSKEM	27
3. 1 Hospodářský vývoj Československa v letech 1945-1947	27
3. 2 Sociálně ekonomické přeměny v Československu po roce 1948.....	30
3. 3 Hospodářský vývoj Československa od roku 1960 do roku 1989.....	33
3. 4 Československé zahraničně-obchodní vztahy v letech 1945-1989	36
3. 5 Hospodářský vývoj Španělska za éry frankismu a v období nástupu demokracie v zemi	37
4. OBDOBÍ PO ROCE 1989, OBCHODNÍ BILANCE ČESKOSLOVENSKA A ROZVOJ ČESKOSLOVENSKO-ŠPANĚLSKÝCH VZTAHŮ	41
4. 1 Strukturální změny v Československu, resp. v České republice po roce 1989 a jejich vliv na vývoj ekonomiky a vnějších vztahů.....	41
4. 2 Zahraniční obchodní politika, rozvoj mezinárodního obchodu a konkurenceschopnost	44
4. 3 Teritoriální a komoditní struktura českého zahraničního obchodu	45

4. 4 Vztahy a obchod se Španělskem po roce 1989	49
ZÁVĚR	54
EL RESUMEN	56
BIBLIOGRAFIE	59

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na historické vazby Československa, resp. České republiky a Španělského království v průběhu dvacátého století. Tuto problematiku bylo nutné uvést do historických souvislostí. Znamená to, že bylo třeba vzájemné vztahy obou států analyzovat jak z pohledu ekonomického, tak i politického, neboť hospodářský vývoj obou zemí je vždy úzce spjat s politickou situací v dané zemi.

Uvedené téma bylo autorkou vybráno z důvodu v současnosti se bouřlivě rozvíjejících vztahů mezi Českou republikou a Španělskem a zasazení vzájemných hospodářských vazeb obou zemí do souvislostí v průběhu dvacátého století.

Předložená bakalářská práce si klade za cíl analyzovat v jednotlivých kapitolách významné historické etapy ve vývoji hospodářské a politické situace v obou zemích v průběhu dvacátého století. Tato fakta jsou poté využívána k rozboru shodných rysů a odlišností v historickém vývoji obou zemí v popisovaném historickém kontextu. Zároveň jsou v práci akcentovány historické mezníky, které ovlivnily rozdílný vývoj obou zemí v průběhu dvacátého století.

K dosažení cíle předložené bakalářské práce bylo nutné rozdělit vývoj česko-španělských vztahů do čtyř historických epoch.

Na jedné straně byly obě země zasaženy průběhem a dopady první a druhé světové války. Z globálního pohledu se jedná o téměř shodné vnější faktory, které působily na historický vývoj obou zemí. Při bližším porovnání dopadů obou těchto událostí je možné dojít k závěru, že horší dopady měly tyto události na hospodářský vývoj České republiky. Tyto skutečnosti byly dány jednak z hlediska teritoriálního, tak i z hlediska politického. Vždyť obou těchto válek se Československo zúčastnilo jako přímý účastník. V průběhu první světové války jako součást v té době rozpadající se rakousko-uherské monarchie, či jako soused Německa, které vedlo druhou světovou válku a mělo obrovské územní požadavky vůči republice. Naopak teritoriální umístění Španělska a zejména jeho politická situace jej v době první i druhé světové války téměř uchránily.

Na rozdíl od výše uvedených nejdůležitějších historických událostí dvacátého století je v práci analyzován i průběh a dopady španělské občanské války. Tato válka přerušila ve třicátých letech dvacátého století hospodářský i politický vývoj země. Její dopady na hospodářství země byly devastující. Z této skutečnosti vyplývá, že nebylo

možné, při zpracovávání zadaného tématu, vynechávat politický kontext jednotlivých historických událostí. Důvodem vzniku této občanské války byla nevráživost mezi vládnoucí levicovou koalicí Lidovou frontou (*Frente Popular*) a Národním blokem (*Bloque Nacional*), který sdružoval pravicové spektrum národa. I tato, zdánlivě ryze španělská válka zasáhla, byť nepřímo do vztahů obou zemí. Bylo to z toho důvodu, že občanská válka nabyla takových rozměrů, že se jí zúčastnilo veliké množství dobrovolníků z téměř celé Evropy. Levicová fronta byla podporována tehdeším Sovětským svazem, který se prostřednictvím svých zástupců snažil ve Španělsku prosadit svůj vliv v tomto regionu. Naopak pravicové síly byly podporovány Německem a Itálií. Této občanské války se, kromě jiných spolubojovníků, účastnilo i velké množství občanů z naší republiky, a to zejména na straně levicových sil.¹

V průběhu občanské války se do čela pravicových sil a následně do čela státu postavil generál Francisco Franco y Bahamonde. Tento politik dokázal sjednotit jednotlivé pravicové frakce, což byl jeden z hlavních důvodů vítězství pravice v této válce. Generál Franco se následně stylizoval do role zachránce a spasitele národa a jako vítěz se španělskou společností manipuloval. Díky tomu, respektive díky kultu své osoby a způsobu vedení státu vydržel u moci téměř čtyřicet let od svého nástupu.²

Devastující dopady zejména druhé světové války na československé hospodářství a následný komunistický puč v únoru 1948 přerušily hospodářský a společenský rozvoj dřívější tzv. první republiky. Tímto násilným způsobem se uvnitř republiky dostala k moci komunistická strana, která vydržela ve své vedoucí pozici čtyřicet let. Stát vedený touto levicově orientovanou silou, a nesporná orientace komunistů na tehdejší Sovětský svaz uvrhla zemi do hlubokého hospodářského útlumu. Byl zastaven ekonomický, společenský i kulturní rozvoj republiky. Došlo k totální izolaci dříve průměrně vyspělého státu a jeho propadu mezi země, jejichž průmysl a zemědělství bylo konkurenceschopné pouze na trzích východních sousedů, zejména na vnějším trhu, udržovaném dvoustrannými smlouvami se Sovětským svazem. Celá tato historická epocha, kdy byla republika ovládána úzkou skupinou lidí, které své ambice schovávaly za kolektivní rozhodování komunistické strany, lze jednoznačně označit za dekadentní období ve vývoji státu. V této souvislosti se ne náhodou jeví tato historická epocha obdobná, jako ve Španělsku pouze s tím rozdílem, že Španělsko mělo v čele jediného diktátora a v naší republice byl vývoj negativně ovlivňován direktivně

¹ Jiří CHALUPA, : *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005, s. 147 – 149.

² Tamtéž, s. 153.

Sovětským svazem prostřednictvím rozhodování komunistické strany respektive jejím vedením.

Téměř propastný rozdíl v úrovni a rozvoji obou zemí vznikl v mezidobí, které začíná rokem 1975, kdy skončila ve Španělsku Frankova vláda, a které končí rokem 1989, tj. rokem, kdy v Československu skončila vedoucí role komunistické strany.

Tuto skutečnost lze stavit do souvislosti zejména z toho důvodu, že izolace Španělska skončila de facto rokem odchodu Franka z politické scény, naopak izolace a devastace naší republiky probíhala až do zmiňovaného roku 1989. Toto období však mělo největší vliv na odlišný charakter vývoje obou zemí. Důvodem je fakt, že v této době pozvolna docházelo k uvolňování mezinárodního napětí a začaly silné evropské integrační tendence. Tehdejší Československá socialistická republika byla, díky úzké vazbě na sovětský blok a právě probíhající období tzv. normalizace uvnitř republiky, zcela izolována od vyspělých západních ekonomik.

Právě tato historická epocha měla největší vliv na současný rozdíl v oblasti hospodářské, politické i společenské mezi oběma zeměmi.

Důsledkem jednotlivých historických etap na vývoj obou států je to, že španělské království se z chudé, zaostalé agrární země z počátku století proměnilo v průmyslovou a společensky vyspělou zemi, zatímco Česká republika se ze slibně se rozvíjející průmyslově země v epoše tzv. první republiky dostala do role průměrně vyspělého státu v současnosti.

I když tématem práce byly vzájemné vztahy obou zemí v průběhu dvacátého století, bylo vhodné zmínit jejich vazby i na počátku nového století, protože v tomto období se ekonomické, politické a společenské vztahy rozvíjejí největším tempem.

1. OBCHODNÍ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY V OBDOBÍ „PRVNÍ REPUBLIKY“

1. 1 Charakteristika výchozí situace československé ekonomiky v meziválečném období

Do roku 1918 tvořily české země součást habsburské monarchie. Jednalo se o celní území, které mělo společnou měnu, společné ministerstvo financí i společnou rakousko-uherskou banku. Industrializace před první světovou válkou dosáhla v českých zemích takového stupně, že se jednalo, v případě Čech a Moravy, o průmyslově-agrární zemi. Lze konstatovat, že právě české země byly před vznikem první světové války ekonomickým jádrem Rakouska-Uherska.³

Po porážce Rakouska-Uherska v roce 1918 vznikl samostatný československý stát a další nástupnické státy. Došlo nejen k novému mezinárodně-politickému uspořádání střední Evropy, ale i k jejímu hospodářskému rozčlenění. Rozpad velkého trhu Rakouska-Uherska negativně ovlivnil další vývoj samotného Rakouska, i nově vzniklé Československé republiky. Nejvíce tímto rozpadem trpělo od Uher odtržené Slovensko.

Zatímco v českých zemích byla již před rokem 1918 rozvinuta průmyslová výroba, na Slovensku byl rozvoj průmyslu spíše potlačován. O této skutečnosti svědčí fakt, že na konci třicátých let dvacátého století se Slovensko podílelo na průmyslové výrobě státu 7 – 8%, zatímco podíl obyvatelstva činil kolem 25%.⁴

Lze však konstatovat, že ze tří nástupnických států rakousko-uherské monarchie, jen Československo dosáhlo poměrně brzy politické stability, která příznivě působila i na další hospodářský vývoj země. Na území Československa žilo, v době vzniku samostatného státu 26% obyvatelstva bývalé monarchie.⁵

Bezprostředně po vzniku Československé republiky byl všemi národohospodářskými a politickými představiteli kladen důraz na zajištění plné politické a hospodářské samostatnosti nově vzniklého státu. Byly učiněny čtyři zásadní kroky pro osamostatnění ekonomiky od bývalé monarchie:

³ Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 9.

⁴ Jan KAZIMOUR, *Hospodářský vývoj Československa*, Praha 1980, s. 27.

⁵ Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 11.

- 1) Zrušení celního území s Rakouskem a vyhlášení Československa za samostatné celní teritorium. Jednalo se o snížení celních sazeb na podporované exportované zboží, rovněž na importované stroje a strojní zařízení, a to proto, aby byla podpořena modernizace průmyslu. Bez cla byly dováženy zemědělské výrobky, čímž měl být eliminován přechodný nedostatek surovin.⁶
- 2) Provedení měnové odluky. Tato odluha byla provedena tak, že byly okolkovány staré rakousko-uherské bankovky, při čemž vznikla nová československá měna – Koruna československá se zkratkou Kč. Postupně se dařilo stabilizovat její hodnotu, což ilustrovalo nastoupenou cestu revitalizace hospodářství. Významným představitelem, zejména tohoto kroku – měnové odluky od Rakouska-Uherska – se stal tehdejší ministr financí JUDr. Alois Rašín.⁷
- 3) Zajištění nostrifikace průmyslových podniků a bank. Jednalo se o proces, který reagoval na skutečnost, že i po vzniku samostatného Československa byla většina významných institucí a podniků umístěna na území bývalého Rakouska-Uherska, respektive ve Vídni. Tímto krokem mělo dojít a průběžně docházelo k přenesení sídel výše uvedených státních institucí na území Československé republiky, zejména do jejího hlavního města. Celkem bylo v Československu nostrifikováno 235 průmyslových, obchodních a dopravních společností s kapitálem přesahujícím 2 miliardy Kč.⁸
- 4) Provedení pozemkové reformy. Její význam spočíval v tom, že přenesla potřebné změny ve vlastnických vztazích v zemědělství, čímž měla podpořit jeho rozvoj.⁹

Při realizaci výše uvedených kroků byl kladen důraz nejen na zajištění státní samostatnosti, ale na dosažení tzv. kompaktnosti nového státu. Bylo nutné učinit taková opatření, aby byly postupně odstraňovány obrovské hospodářské rozdíly mezi českými zeměmi, včetně Moravy, na jedné straně, a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí na straně druhé. V případě této části státu se totiž jednalo o agrární země se zaostalým hospodářstvím. Tyto skutečnosti dokládá fakt, že se v českých zemích vyrábělo

⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷ Tamtéž, s. 12.

⁸ Tamtéž, s. 13.

92 - 93% průmyslové výroby, zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi 7 - 8%. Toto hospodářské sjednocování nově vzniklé republiky probíhalo téměř po celé meziválečné období.¹⁰

V průběhu meziválečného období probíhaly velmi významné změny v celém hospodářství, které reagovaly na novou orientaci poptávky na světových trzích i na spotřebu uvnitř nově vzniklé republiky.¹¹ Politika státu v ekonomické oblasti měla mezi dvěma světovými válkami zcela jiný charakter než v průběhu druhé světové války a následně po jejím ukončení. Bylo vytvářeno klasické tržní prostředí, kde stát do ekonomiky nezasahoval a nechával volně působit trh. Meziválečné období vývoje československé ekonomiky lze rozdělit na dvě periody, z nichž první začíná ukončením první světové války a vznikem samostatné Československé republiky a druhá začíná, tzv. velkou hospodářskou krizí, která zasáhla Evropu v letech 1929 - 1932.¹² Po překonání krize byly nutné dílčí zásahy státu do ekonomiky tak, aby bylo obnoveno konkurenční prostředí a byl neustále zvyšován export zboží. Zatímco v první fázi rozvoje ekonomiky samostatného státu byly podporovány procesy, které podtrhovaly samostatnost státu a jeho nezávislost na monarchii, ve druhé fázi již šlo o tzv. stabilizační procesy, které měly revitalizovat ekonomiku sraženou ke dnu všeobecnou krizí a podpořit následný rozvoj hospodářství.

Podle dat mezinárodních statistických publikací nepatřilo tedy Československo mezi hospodářsky nejvyspělejší země světa, ale řadilo se do skupiny středně vyspělých zemí vedle např. Norska či Finska. Vzestup ekonomiky nově vzniklého samostatného státu lze ilustrovat i tím, že po roce 1918 dosáhla produkce hospodářství úroveň samotného tehdejšího Rakouska-Uherska. V této souvislosti lze oprávněně předpokládat, s přihlédnutím k vyšší ekonomické úrovni českých zemí a vleklé zaostalosti Slovenska a Podkarpatské Rusi, že hospodářství západní části republiky, tj. Čech a Moravy se blížilo hospodaření velmi vyspělých světových států, například Německa.¹³

Ekonomická základna Československa se v tomto období rozšířila a upevnila. Celý chod ekonomiky byl však ovlivněn kolísáním průmyslového cyklu. V období krize se výrazně projevila závislost tehdejší ekonomiky na možnostech vývozu, zejména

⁹ Tamtéž, s. 13.

¹⁰ Jan KAZIMOUR, *Hospodářský vývoj Československa*, Praha 1980, s. 27.

¹¹ Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 16 – 17.

¹² Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 100.

¹³ Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 16.

vývozu textilních výrobků (zpracovány z dovážených surovin), ale i vývozu produktů vyráběných z domácích surovin (sklo, bižuterie).¹⁴

1. 2 Československá obchodní politika

V obchodní politice meziválečného období lze v zásadě rozlišit tři základní fáze:

- 1) Roky 1918 - 1922 - tuto fázi lze charakterizovat jako období regulace obchodu státem. Ta byla nutná zejména z důvodu katastrofického nedostatku zboží a surovin na evropském trhu. Ovlivňovaly ji však také dopravní problémy v rámci celé Evropy a nestálost jednotlivých evropských měn, zejména jejich inflační a kurzové pohyby. Z těchto důvodů byla zřízena dovozní a vývozní komise, která soustředila povolování dovozu a vývozu komodit a zajišťovala jednání o mezinárodních obchodních smlouvách. Jednalo se o období, kdy tvorba a uzavírání smluv byly regulovány. První obchodní smlouvy uzavřené ČSR měly tzv. kompenzační charakter (vyvážené zboží bylo kompenzováno jiným zbožím). Nově vzniklá měna zaznamenávala po roce 1919 mírný inflační vývoj, čímž byl podporován export zboží z Československé republiky. Následně byly tedy pozvolna odstraňovány důvody pro restriktivní opatření týkající se dovozu a vývozu, což vymezovalo druhou fázi československé obchodní politiky, a to roky 1923-1929.
- 2) V tomto období došlo k významnému omezování povolovacích řízení. Vznikaly kvalitativně vyšší typy obchodních smluv. Pozvolna se rozvíjela celní ochrana československých výrobců, a to uvalováním dovozních cel na vybrané komodity a naopak disproporcí vývozních cel na komodity, dle jejich důležitosti pro podporu ekonomiky státu.
- 3) Třetí fáze obchodní politiky byla vyvolána hospodářskou krizí. Za počátek této fáze lze považovat rok 1929. Pod vlivem celosvětové hospodářské krize došlo k nárůstu tzv. protekcionismu, což vyvolalo nové celní bariéry, devizová omezení a významné zostření konkurenčního boje mezi jednotlivými zeměmi. Toto období přineslo

¹⁴ Jan KAZIMOUR, *Hospodářský vývoj Československa*, Praha 1980, s. 58.

vznik nového typu obchodu, tzv. bilaterálního (dvoustranného) styku. V této době gradovaly snahy o nárůst objemu exportu, zejména s vyspělými evropskými zeměmi. Tato fáze se vyznačuje dočasným poklesem československého zahraničního obchodu. Je nutné objektivně konstatovat, že tento pokles byl výrazně vyšší než v okolních evropských zemích. Za hlavní příčinu je možné považovat strukturu československého průmyslu vyplývající z jeho dislokace v bývalé monarchii. I přes tuto skutečnost československý zahraniční obchod v meziválečném období dosáhl toho, že československé zboží bylo na mezinárodním trhu etablováno. Jednalo se však pouze o omezený segment trhu. V průběhu třicátých let však neustále slábla aktivní obchodní bilance republiky, tj. snižoval se rozdíl převahy vývozu nad dovozem zboží.¹⁵

1. 3 Charakteristika vnějších ekonomických vztahů Československa

Základním faktorem zapojení Československé republiky do mezinárodního obchodu byla prvotní vyspělost československého hospodářství mezi dvěma válkami. V oblasti dovozu představovaly nejvýznamnější položku průmyslové suroviny a polotovary, zásadními položkami vývozu byly hotové položky, zejména spotřební zboží.

Pro ilustraci lze uvést strukturu zahraničního obchodu ČSR a vybraných evropských zemí v hlavních skupinách komodit tak, jak bylo v uvedeném období stanoveno dle tzv. bruselského názvosloví, a to v přepočtu podle jejich hodnoty na jednoho obyvatele v amerických dolarech. (r.1928).

¹⁵ Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 204 – 207.

Tabulka č. 1

Stát	Potraviny a nápoje	Suroviny, polotovary	Hotové prům. výrobky	Celkem
VÝVOZ				
Československo	30,8	39,0	154,6	225,1
Německo	12,1	49,8	169,2	231,5
Rakousko	6,3	56,1	178,5	243,4
Francie	30,8	48,6	176,5	257,8
Švédsko	33,4	163,0	161,6	358,6
Velká Británie	24,9	58,4	314,2	398,7
Švýcarsko	54,6	52,4	419,6	528,4
Nizozemsko	247,8	99,9	186,5	539,1
Belgie-Lucembursko	44,2	182,5	310,6	540,0

Převzato z: Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 213.

Tabulka č. 2

Stát	Potraviny a nápoje	Suroviny, polotovary	Hotové prům. výrobky	Celkem
DOVOZ				
Československo	37,1	97,2	61,7	230,6
Německo	62,2	151,7	50,1	265,4
Rakousko	80,5	140,2	46,3	269,8
Francie	83,7	101,6	140,8	355,7
Švédsko	95,6	123,7	169,1	389,0
Velká Británie	119,4	291,4	147,1	559,0
Švýcarsko	258,1	199,7	124,1	592,4
Nizozemsko	184,5	189,6	287,0	666,0
Belgie-Lucembursko	177,4	267,9	282,0	728,6

Převzato z: Eduard KUBŮ - Jaroslav PÁTEK, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000, s. 213.

V návaznosti na výše uvedené srovnání je však třeba připomenout, že většina zmiňovaných zemí, s nimiž je Československá republika v této tabulce srovnávána, patřila k nejvýznamnějším evropským ekonomikám. Disponovaly navíc výhodami, se

kterými nový stát v době svého vzniku, respektive v poválečném období nemohl počítat.

Pro ilustraci lze uvést například koloniální zázemí vyspělých zemí, tj. přístup těchto zemí k surovinám a exotickým produktům, jejichž hodnota byla, vzhledem k tehdejšímu dopravním možnostem, velmi vysoká. Dále je zmíněna tradice výroby v jednotlivých vyspělých zemích a objem produkce dle potřeb těchto vyspělých zemí, které nebyly v područí jiného státu a v neposlední řadě i množství kapitálu tvořeného v průběhu období před první světovou válkou a dříve. Toto vše jim zabezpečovalo stabilní pozici na trhu. Zároveň byly dány předpoklady k jasně definovanému rozdělení mezinárodního obchodu, tj. k rozdělení trhů z pohledu exportu a importu. Překonání těchto handicapů nebylo v tomto krátkém období pro hospodářství Československé republiky vůbec dosažitelné.¹⁶

I přesto prošel v době mezi válkami československý zahraniční obchod velkými změnami v oblasti jeho struktury a následně i kvantity a kvality. V průběhu meziválečného období je patrný ústup dovozu zemědělských výrobků, který dominoval období po vzniku republiky a naopak nárůst dovozu průmyslových surovin v průběhu třicátých let. Co se týče exportu, rostl vývoz železného zboží. V něm se skrývá v nemalé míře i vývoz zbraní, jenž byl vcelku pochopitelný a vyplýval z mezinárodní situace. V této souvislosti je nutné zdůraznit, že vývoz této komodity znamenal přísun obrovského množství deviz do státní pokladny, a tudíž nezbytnou položku zahraničního obchodu ČSR. Průběžně se však snižoval vývoz textilního zboží a naopak rostl vývoz kožedělného zboží, kterému dominovalo obuvnictví, jehož tradici oživila firma Baťa.¹⁷

1. 4 Územní orientace československého zahraničního obchodu mezi dvěma válkami

Hlavní československé trhy ležely v Evropě a to až do počátku třicátých let, kdy se více než polovina československého obchodu realizovala s Německem a nástupnickým státy rakousko-uherské monarchie, tj. s. Rakouskem, Maďarskem, Rumunskem, Jugoslávií a Polskem.¹⁸ Trvale nejvýznamnějším a bezkonkurenčně největším československým obchodním partnerem bylo Německo, jehož podíl na československém vývozu

¹⁶ Tamtéž, s. 214.

¹⁷ Tamtéž, s. 214.

dosahoval ve dvacátých letech 40%, na dovozu se podílel 30% (dovoz však neustále klesal). Z Německa byly dováženy výrobky lehkého strojírenství, elektrotechnika, chemikálie, barviva a léky, dále také suroviny a koloniální zboží, zejména kovy, ale také kůže pro obuvnický průmysl a vlna pro textilní průmysl. Do Německa ČSR dodávala především suroviny, polotovary a hotové výrobky s relativně nízkým množstvím vložené práce. Jednalo se o dřevo, papír a textilní látky, a dále oděvy, boty, pivo, cukr a maso. Z výše uvedeného vyplývá obrovská obchodní závislost na Německu. Tato skutečnost byla podpořena i tím, že na německém území se nacházely nejbližší a také nejvýznamnější námořní přístavy. Také dovážené koloniální zboží nebylo realizováno se skutečnými exportéry této komodity, ale s Německem jako prostředníkem. Úzká obchodní vazba na Německu byla podtržena i tím, že žádný stát nebyl schopen do Československé republiky dodávat zboží v určené kvalitě a za tak nízkou cenu jako právě Německo. Negativní roli v tomto směru hrály zejména dopravní náklady.¹⁹

Závislost zahraničního obchodu na Německu se snažila vláda Československé republiky přerušit získáváním nových trhů. Probíhala velmi zdoluhavá a těžká jednání o první hospodářské úmluvě s Francií a další politicko-hospodářskou velmocí – Velkou Británií. Ukázalo se, že tyto státy, ač spojenci, nemají větší zájem o rovnocenné partnerství s Československou republikou. Z těchto jednání, která byla plná jednostranných ústupků ze strany československých vládních činitelů, bylo možné rozpoznat, že střední Evropa pro tyto vyspělé země představovala pouze periferní trh. Zástupci těchto vyspělých zemí kladli na jednáních nereálné a pro naši stranu nevýhodné podmínky. Vzhledem k potřebné dislokaci zahraničního obchodu a ukončení obchodní závislosti na jednom státu byla vládní garnitura nucena přijímat i tyto nevýhodné podmínky. Předpokládala přitom, že se československé zboží v budoucnu etabluje na těchto nových trzích. Zároveň se očekávalo, že obchodování s těmito téměř nejvyspělejšími světovými velmocemi následně rozšíří portfolio zemí, do kterých bylo možné následně československé komodity vyvážet.²⁰

Na druhé straně je nutné konstatovat, že až v průběhu těchto jednání si vyjednaváči z naší strany byli nuceni uvědomit tvrdou realitu, že drtivá většina

¹⁸ Tamtéž, s. 222.

¹⁹ Tamtéž, s. 222.

²⁰ Tamtéž, s. 222.

československého průmyslového zboží nebyla na západních trzích konkurence schopná ani kvalitou, ani svou cenou.

Všechny výše uvedené skutečnosti měly zásadní vliv na územní orientaci československého zahraničního obchodu v letech mezi dvěma světovými válkami. Tyto změny lze charakterizovat dvěma základními historickými epochami:

- 1) Roky 1919 – 1925, tj. období formování ekonomiky nově vzniklého státu. Tato fáze je charakterizována úzkou spoluprací se sousedními zeměmi, zejména Rakouskem, Maďarskem, Rumunskem, Jugoslávií a Polskem. Patrná byla snaha o upevnění pozic na balkánských trzích, tj. trzích, které v té době nevyžadovaly špičkovou kvalitu a naopak byly částečně schopny nahrazovat některé koloniální zboží.
- 2) Druhá fáze se přibližně kryje s obdobím velké hospodářské krize a končí roky 1935 – 1936 s ústupem velké hospodářské krize. Pro toto období je charakteristický nárůst podílů mimoevropských trhů. Pro ilustraci lze uvést, že podíl Ameriky stoupl na cca 15% (z cca 1% v době po vzniku republiky) a Asie na cca 8%. Tato skutečnost byla vynucena tím, že na preferované balkánské trhy velmi razantně vstoupila německá ekonomika, čímž objem vyváženého zboží z Československé republiky i přes narůstající množství jeho produkce do těchto teritorií stagnoval. V návaznosti na tyto skutečnosti došlo i ke ztrátám na německých trzích. Již od počátku třicátých let, tj. v období, kdy se v Německu dral k moci fašismus, začal tento stát uplatňovat administrativní překážky, které vyústily v roce 1933 v tzv. česko-německý platební konflikt. Nutno podotknout, že tyto překážky nebyly specifické jen pro československo-německé vztahy. Také další evropské státy začaly pociťovat, že nově vyjednávané obchodní podmínky, které si kladlo Německo pro ně mají jednoznačně nevýhodný charakter.

Změny v územní orientaci zahraničního obchodu Československé republiky nebyly ani tak velké v relaci Evropa a ostatní světadíly, jako v Evropě samotné. Pouze, v souvislosti s jižní Evropou lze hovořit o stabilních trzích. Objem mezinárodního obchodu se Španělskem a Itálií byl velmi malý, avšak jeho důležitost je možné vidět v tom, že rozšiřoval portfolio zemí, se kterými nově vzniklý stát navázal obchodní

vztahy. Význam těchto obchodů spočívá v dovozu koloniálního zboží, které bylo možné dovážet přímo od jeho exportérů a nikoliv přes třetí země.²¹

Obchod se státy severní a západní Evropy lze charakterizovat vzestupem. Pozvolna docházelo k obrovskému propadu obchodu s Rakouskem, Maďarskem a Polskem, a to na úkor výše zmiňované chtěné orientace československé ekonomiky na trhy západní a severní Evropy. Ve třicátých letech byl československý obchod rovnoměrněji dislokován na jednotlivé části Evropy. Toto rozčlenění mezinárodního obchodu Československé republiky bylo výhodné jak z hlediska obchodně-politického, tak i strategického. Naznačovalo zlepšení nejen obchodně-technické, ale i rozšíření sortimentu a zvýšení kvality exportovaného zboží, a tím zlepšení jeho konkurenceschopnosti.²²

Pro ilustraci lze uvést tabulku územní orientace československého obchodu v letech 1924 - 1937 v procentech.

Tabulka č. 3

Oblast	1924		1937	
	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz
Evropa	91,9	90,5	69,1	74,1
z toho Německo	35,2	19,5	15,5	13,7
nástupnické státy ^{a)}	23,7	40,3	16,7	29,9
Anglie a Francie	6,2	11	11,6	12,5
Asie	1,4	2,9	9,1	7
Afrika	0,3	1	4,9	3,9
Amerika	6,4	5,5	15,3	0,7
z toho USA	5,6	4,2	8,7	9,3
Austrálie a Oceánie	0	0,1	1,6	0,7

^{a)} Rakousko, Maďarsko, Rumunsko, Jugoslávie, Polsko

Převzato z: Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 162.

Rozdíl v územní orientaci předurčovalo vyrovnávání se s konkurencí na evropských trzích a zároveň směřování na země s volnou měnou, u nichž se československý zahraniční obchod již nemusel opírat o zprostředkování vztahů třetími

²¹ Tamtéž, s. 222.

²² Tamtéž, s. 221.

zeměmi (např. Německo, Nizozemsko). Bylo možné - vzhledem k volně směnitelným měnám - postupně opouštět bilaterální vztahy a realizovat zahraniční obchod klasicky tj. na bázi vícestranné výměny. Znamená to, že mezinárodní obchod s jednou zemí byl realizován tak, že zboží bylo např. exportováno do určené země, přičemž tato země měla obchodní vztahy s dalšími zeměmi, ze kterých bylo, díky těmto vztahům, možné dovést jimi produkované komodity v objemu předchozího vývozu.

Celá třicátá léta se tedy československý zahraniční obchod realizoval v nestandardních politických i ekonomických poměrech, které byly nejvíce vyhoceny zejména ve střední Evropě. V průběhu dvacátých a třicátých let proběhla navíc velká hospodářská krize, která jednoznačně narušila konjunkturu celosvětového hospodářství v následující epoše.²³

1. 5 Situace ve Španělsku a vztahy Československa se Španělskem v meziválečném období

První světová válka měla významné dopady téměř na všechny země v Evropě. Tyto dopady se nevyhnuly ani Španělsku, i když se Španělsko přímo první světové války nezúčastnilo. V důsledku první světové války nastalo ve Španělsku období mírné prosperity. To však brzy po ukončení konfliktu vystřídala hospodářská stagnace. Na vývoj španělského hospodářství však měla velký vliv též velká hospodářská krize. Od konce dvacátých let dvacátého století drasticky klesal obrat zahraničního obchodu i průmyslová výroba. Tyto dopady byly viditelné, jak v hospodářské, tak i v sociální oblasti. V době vypuknutí španělské občanské války byla země v tragickém stavu. Tato situace se ještě vyhorčila po jejím ukončení. Krizi prožívala celá Evropa, avšak ostatní země se snažily mezi sebou spíše spolupracovat a spojit síly, přičemž frankistické Španělsko se ubíralo cestou ekonomické soběstačnosti a mezinárodní izolace.

Česko-španělské vztahy se začaly rozvíjet již v období mezi dvěma světovými válkami. Po vzniku československé republiky byly 19. června 1919 navázány diplomatické styky mezi oběma zeměmi. Ve vzájemných vztazích panovala určitá nedůvěra, protože zejména vládní garnitura v Madridu těžce nesla rozbití Rakouska-Uherska, které bylo tradičně pokládáno za spojence Španělska. K postupnému ožívování vzájemných vztahů a k naplňování příslušných obchodních a jiných dohod

²³ Tamtéž, s. 223.

začalo docházet v podstatě až ve druhé polovině dvacátých let.²⁴ Od roku 1921 začala svoji administrativní aktivitu československá ambasáda v Madridu. Prvním velvyslancem Československé republiky v Madridu byl prezidentem republiky jmenován Miloš Kobr.²⁵ V meziválečném období se vzájemný obchod pohyboval na úrovni cca 1%. Československo tedy nefigurovalo na významném místě v obchodní výměně. Export do Španělska zahrnoval zejména sklo, bižuterii a textilní výrobky. Ze Španělska Československá republika dovážela ryby a rybí produkty, ovoce, zejména citrusové plody. Jako jedna z prvních z československých firem byla ve Španělsku zastoupena firma Škoda. Svoji pobočku ve Španělsku otevřela také Živnostenská banka.²⁶

I přes hospodářskou spolupráci nahlíželo vedení Španělska na Československo jako na stát nestabilní, s nejistou budoucností.²⁷ V průběhu dalších let došlo k podpisu několika významných mezivládních smluv, které vedly k dalšímu rozvoji bilaterálních vztahů.

K oživení vzájemných vztahů obou zemí došlo v okamžiku, kdy do Madridu odjel významný československý historik, bývalý univerzitní profesor Vlastimil Kybal, který podobně jako řada dalších jeho univerzitních kolegů, byl povolán mladým československým státem do diplomatických služeb. Tento nový zástupce republiky začal nahlížet na španělské dění očima historika. Svědčí o tom komentáře k otázce pádu španělské monarchie a vzniku republiky v roce 1931, které vycházely v tehdejších oficiálním tisku Černínského paláce - Zahraniční politice. Jedná se o skvělé rozborů vnitropolitického dění ve Španělsku i rozborů československo-španělských vztahů, na kterých ani dnes soudobá historiografie nemusí nic měnit.²⁸

²⁴ Jiří CHALUPA, *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005, s. 190.

²⁵ Vladimír NÁLEVKA, *Las relaciones checoslovaco-españolas durante los años de la Guerra civil*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 245 – 248.

²⁶ Jiří NOVOTNÝ – Jiří ŠOUSA, *Acerca de los contactos económicos y financieros de los bancos checoslovacos con la España de entreguerras*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 231 – 244.

²⁷ Vladimír NÁLEVKA, *Las relaciones checoslovaco-españolas durante los años de la Guerra civil*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 245 – 248.

²⁸ Jiří CHALUPA, *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005, s. 191.

2. OBCHODNÍ VZTAHY ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY (PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA) V OBDOBÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY A FAŠISTICKÉHO ŠPANĚLSKA

2. 1 Rozbití Československa a jeho ekonomické důsledky

Na podzim 1938 se začalo v Československu období fašistické nadvlády. Na mnichovské konferenci konané dne 29. září 1938 se sešli zástupci fašistického Německa a Itálie, v čele Adolfem Hitlerem a Benitem Mussolinim, spolu s představiteli Francie a Velké Británie. Účastníci konference souhlasili s vznesenými nacistickými požadavky vůči Československu. Svoji dohodu pouze oznámili československé delegaci, která, ačkoliv se jednalo o územní požadavky vůči naší republice, nebyla vůbec k jednání pozvána.²⁹

I přesto, že Češi a Slováci byli odhodláni bránit republiku, československá vláda odevzdala Německu české pohraničí. Bohužel s dalšími územními požadavky přišlo i Polsko (požadovalo území Těšínska) a Maďarsko (požadovalo území jihu Slovenska, zejména úrodný Žitný ostrov na Dunaji). Československá vláda ustoupila i požadavkům těchto zemí. Československo ztratilo téměř 42 000 km² svého území. Na odtrženém území zůstalo asi 1 400 000 Čechů, Slováků a Ukrajinců. Nové hranice mezi odtrženými územími a zbylou částí republiky byly záměrně stanoveny tak, aby přetrhaly základní dopravní tepny a znemožnily tak možný vojenský odpor v budoucnosti. V těchto anektovaných oblastech bylo soustředěno více než dvě pětiny průmyslové kapacity státu, neboť dosavadní průmysl byl dislokován právě v pohraničních oblastech Československé republiky. Největší ztráty však zaznamenala těžba uhlí, což bylo způsobeno odtržením části ostravsko-karvinské pánve a zábořím města Most, v jehož okolí byly otevřeny největší zásoby hnědého uhlí na území bývalého Československa. Na odtrženém území zůstalo také obrovské množství lesů a orné půdy. V oblasti obchodu byly násilně přerušeny hospodářské styky mezi pohraničím a vnitrozemím. Z toho vyplývá, že vnitrostátní obchod se změnil na obchod mezinárodní. Československý zahraniční obchod se musel začít přeorientovávat z pracně vydobytých

²⁹ Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 224.

západních trhů hlavně na Německo. Co se týče obchodní politiky zavedli Němci mezi Československem a odtrženým územím tzv. bezcelní režim.³⁰

Velikým problémem se stali utečenci, tzn. lidé, kteří při anexi pohraničních území, opustili svoje domovy – téměř bez majetku a stěhovali se do vnitrozemí. Jednalo se téměř o půl milionu obyvatel. Tím došlo i k málo známé skutečnosti, že se v zabraných oblastech změnila národnostní struktura obyvatelstva. Znamená to, že se zvýšil procentuální podíl německého obyvatelstva v Německem zabraném území. Ke shodné situaci došlo i na územích zabraných Poláky a Maďary.³¹

Hospodářské a politické oslabení státu vzniklé anexí části území využila na Slovensku Hlinkova Slovenská lidová strana, které se podařilo prosadit separatistické tendence. Slovensko a Podkarpatská Rus dosáhly autonomie, která se stala odrazovým můstkem pro následné odtržení Slovenska od českých zemí. V březnu 1939 byl zřízen Slovenský fašistický stát.

Dne 15. března 1939 došlo k okupaci Čech a Moravy nacistickými vojsky a výnosem Adolfa Hitlera byl zřízen Protektorát Čechy a Morava. Zábor českého území měl pro Němce z pohledu teritoriálního velký význam. Na bývalém území Čech a Moravy bylo soustředěno velké množství průmyslové výroby. Jednalo se zejména o podniky těžkého průmyslu – chemické a hutnické závody, zbrojovky a doly – což znamená segmenty průmyslu, které bylo možné velmi rychle přeorientovat na zbrojařský průmysl. Kromě produkce z těžkého průmyslu bylo zároveň do Německa odčerpáváno velké množství zásob potravin, které zde byly nahromaděny v období krize jako součást státních potravinových rezerv.³²

Odlišně než v Protektorátu Čechy a Morava se vyvíjelo hospodaření v bývalém československém pohraničí. Německá hospodářská politika usilovala o to, aby se české pohraničí integrovalo s Německem. Při militarizaci průmyslu hleděly říšské úřady na odtržené území jako na zdroj laciných pracovních sil, přičemž z těchto oblastí odčerpávali nejen nezaměstnané, ale i zaměstnané obyvatele. Obrovský nedostatek pracovních sil, který vznikl mobilizací německých mužů do nacistické armády, se totiž Němci snažili nahradit např. pracovními povinnostmi pro ženy, které musely nejméně jeden rok pracovat v Říši. V českých pohraničních oblastech pracovalo v průmyslu mezi lety 1940 – 1942 výrazně méně obyvatel než v roce 1939, a proto se sem stále častěji

³⁰ Tamtéž, s. 224.

³¹ Tamtéž, s. 226.

³² Tamtéž, s. 227.

přesouvali dělníci z Protektorátu. Navíc zde byli v průběhu války násilně internováni zejména váleční zajatci.³³

Největší koncentrace pracovních sil vznikla na severu republiky v okrese Most. Vzhledem k přítomnosti obrovských zásob hnědého uhlí byl v chemických závodech v Záluží u Mostu z hnědého uhlí vyráběn benzín a další produkty. Stal se obrovskou zásobárnou pohonných hmot pro válečné stroje. Ke konci války byly tyto chemické závody cílem obrovského bombardování spojenců, s cílem přerušit výrobu pohonných hmot za účelem oslabení německé armády.

2. 2 Hospodaření v období fašistické nadvlády

Bezprostředně po 15. březnu 1939 začali Němci v Protektorátu uplatňovat systém válečného hospodářství. V českých zemích byl tento systém řízeného hospodářství zaváděn zcela promyšleně s tím, že v něm Němci viděli účinný nástroj, pomocí kterého se snažili včlenit anektované území do hospodářství Německa. Hybnou silou všech opatření ze strany Německa bylo to, aby se tržní mechanismus zavedený v České republice v předválečném období přeměnil na centrálně řízené hospodářství ze strany státních orgánů fašistického státu. Velké podniky zůstaly v soukromých rukách, ale pravomoci jednotlivých vlastníků se výrazně omezily.³⁴

Centrálně byl určován objem i struktura výroby. Rovněž přidělování a rozdělování pracovních sil bylo řízeno ústředím. Z těchto skutečností vyplývá, že volné fungování trhu bylo nahrazeno usměrňováním jeho působení. Všechny ceny byly úředně stanovovány. Tento systém válečně řízeného hospodářství se uplatňoval ve všech odvětvích průmyslu. Válkou řízené hospodářství je možné charakterizovat následujícími body:

1. *Státní usměrňování výroby a oběhu.* Byla zavedena přísná centralizace hospodaření se surovinami, palivem, elektrickou energií, ale i hotovými výrobky. Státními institucemi byly přerozdělovány a následně přidělovány objemy surovin a pracovních sil. Bylo nařizováno, jaká

³³ Tamtéž, s. 239.

³⁴ Tamtéž, s. 232.

produkce bude vyráběna a určováno, který podnik tuto produkci bude vyrábět. Centrálně byl řízen i pohyb zboží ke konečnému zákazníkovi.³⁵

2. *Řízení cenové politiky.* Státní orgány určovaly všeobecně závazné ceny zboží a kontrolovaly dodržování této politiky. Je nutné poznamenat, že původním záměrem nacistů bylo udržet relativně nízkou cenovou hladinu. Tento cíl se však nacistům nepodařilo udržet, neboť válečná ekonomika spotřebovávala neustále více a více finančních prostředků, v důsledku čehož docházelo k nárůstu inflačních peněz. Tím pádem se rozrostl černý trh a klesala poptávka po určitém zboží a narůstalo tempo inflace.³⁶
3. *Rozmísťování pracovních sil.* Centrální úřady dbaly na to, aby byly pracovní síly rozmísťovány dle potřeb Říše tak, aby byla zajišťována v první řadě výroba válečných strojů a produkce určené pro zásobování armády. V období okupace tedy zanikla svobodná pracovní síla. Typickým rysem pro okupovaná území byly nucené práce. Znamená to, že si pracovník nemohl svobodně vybrat práci, ale byl pracovním úřadem přidělen do podniku, jehož výroba vyhovovala nacistickým centrálním úřadům. Nejčastěji bylo obyvatelstvo Protektorátu přesouváno na práce do Německa.³⁷
4. *Kontrola zahraničního obchodu a platebního styku.* Systém řízeného hospodářství se projevoval v této oblasti tím, že existovala přísná povolovací řízení na vývoz a dovoz produkce. Dovoz a vývoz některých výrobků byl dokonce zakázán.³⁸ Obchodní aktivity Československé republiky byly okleštěny i tím, že stávající ambasády byly přetransformovány pouze na konzuláty, protože Protektorát Čechy a Morava neměl národní suverenitu.³⁹
5. *Regulace zemědělství a systém povinných dodávek.* Součástí řízeného hospodářství v zemědělství byly povinné dodávky do fondů, centrální distribuce produkce, monopolizace výkupu produktů a jejich pevné ceny.

³⁵ Tamtéž, s. 234.

³⁶ Tamtéž, s. 233.

³⁷ Tamtéž, s. 235.

³⁸ Tamtéž, s. 234.

³⁹ Filip VURM, *Las relaciones hispano-checoslovacas 1939 – 1946*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 287 – 292.

Německým ministerstvem zemědělství byly určeny objemy osevních ploch i dodávkové kontingenty. Výrobce byl povinen veškerou produkci dodat v předem požadované struktuře a do míst, které určovaly centrální úřady.⁴⁰

6. *Státní řízení mezd.* V období války byly pevně stanoveny veškeré mzdové sazby pro příslušná odvětví průmyslu.⁴¹
7. *Přídělový systém zásobování.* V říjnu 1939 byl zaveden tzv. přídělový systém. Spotřebitelé byli rozděleni do několika kategorií dle důležitosti. Samozřejmě, že prioritu měla nacistická armáda. Byl zaveden lístkový systém, protože vysoké ceny na černém trhu znehodnocovaly kupní sílu a výši mezd. Docházelo například k tomu, že odběr některých produktů musel být nahlašován s patřičným předstihem.⁴²

Významným rysem německé hospodářské politiky byla germanizace českého obyvatelstva. Touto činností měl být definitivně likvidován český národ. Probíhaly vlastnické přesuny, které nebyly vynuceny konkurenčním bojem, ale formou direktiv a násilí. Docházelo k zabírání půdy českých rolníků, k rušení podniků ve výrobní i nevýrobní sféře, resp. zabírání podniků českých majitelů. Těmito opatřeními se prostřednictvím personálních zásahů nacisté postupně zmocňovali řízení celého hospodářství. Pod politickými zástěrkami a zejména s rasovým podtextem byl konfiskován majetek ve prospěch Němců. Touto diskriminací trpělo zejména židovské obyvatelstvo.

2. 3 Důsledky militarizace na vývoj československé ekonomiky

Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava systematicky pokračovala militarizace české ekonomiky. Významně rostl podíl těžkého průmyslu, jehož rozvoj byl preferován na úkor průmyslu lehkého, zemědělství a stavebnictví. Důvodem byla skutečnost, že těžký průmysl vytvářel polotovary a hotovou produkci pro válečný průmysl. Vývoj průmyslové výroby v průběhu války měl nerovnoměrný trend. V letech 1939 – 1941 došlo ke snižování objemu průmyslové výroby. K tomu docházelo z toho důvodu, že v těchto letech poklesla produkce lehkého průmyslu, docházelo k jeho restrukturalizaci

⁴⁰ PRŮCHA Václav, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 234.

⁴¹ Tamtéž, s. 235.

na průmysl těžký. Těžiště tohoto těžkého průmyslu se následně přesouvalo do zbrojařského průmyslu, jehož produkce dosáhla nejvyšších hodnot v letech 1942 – 1944. Z tohoto důvodu rovněž docházelo ke strukturálním změnám v rámci hospodářství, tj. k přesunům pracovních sil z lehkého průmyslu do průmyslu těžkého. V roce 1945 pracovalo na území Protektorátu již 54% obyvatel v průmyslu hutnickém a kovovýrobě. Pokud jde o strojírenství, maximálně se zvýšila zaměstnanost v leteckém průmyslu, který zaměstnával přibližně 140 tisíc zaměstnanců, což je asi pětadvacetkrát více, než jich v tomto průmyslu bylo zaměstnáno před válkou. V tomto objemu nejsou započtení další zaměstnanci, kteří pracovali na nucených pracích v Německu ve shodném odvětví. Z výše uvedeného je patrné, že okupační režim měl zájem na rozvoji pouze těch odvětví, které pracovaly pro armádu anebo pro vývoz. Například stavebnictví zaznamenalo obrovský úbytek produkce. Výstavba civilních objektů byla téměř zakázána.⁴³

Co se týče zemědělství, chtěli nacisté objem zemědělské produkce zvyšovat, avšak v důsledku přesunu pracovních sil došlo k úbytku zemědělské produkce. Toto snížení zemědělské produkce bylo také zapříčiněno zmenšováním rozlohy osevních ploch, a to v důsledku záboru území pro vojenské účely a dále z důvodu válečných škod na těchto územích. Zemědělství trpělo rovněž nedostatkem nové mechanizace, protože veškerý vývoj a produkce byly směřovány do armády.⁴⁴

V oblasti zahraničního obchodu došlo k tomu, že zahraničně obchodní vazby vybudované před válkou byly zprůtrhány a změnil se v jednostranné odčerpávání produkce do Německa. Německo odebíralo zejména válečný materiál, letadla, stroje, cukr, dřevařské výrobky, obuv a konfekci. Při tomto obchodu docházelo k drancování a vykořisťování českých zemí, neboť obchod mezi Německem a Protektorátem byl realizován formou nevyrovnané obchodní bilance. Při zúčtování vzájemného obchodu převyšoval vývoz do Německa dovoz produktů do Čech, přičemž německé centrální úřady nařizovaly pražské Národní bance, aby domácím vývozcům zaplatila dodávky v korunách. Tímto byl vznikající německý dluh vlastně hrazen z českých zdrojů.⁴⁵

Také z dalších obchodních styků Protektorátu s ostatními zeměmi v Evropě měli výhodu především Němci. Získaná aktiva připadala Německu, které s nimi hradilo

⁴² Tamtéž, s. 235.

⁴³ Tamtéž, s. 243 - 244.

⁴⁴ Tamtéž, s. 245.

⁴⁵ Lubomír MLČOCH - Pavel MAKONIN - Milan SOJKA, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, s. 246.

výdaje spojené s vlastním dovozem. Mezi nejvýznamnější partnery protektorátních podniků v tomto období patřilo Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Itálie, Švýcarsko a Švédsko. Dne 1. října 1940 byly zrušeny veškeré celní hranice mezi Protektorátem a Německem, čímž český průmysl, již tak zdevastovaný válečným hospodářstvím, byl zbaven veškeré ochrany proti konkurenci ze strany německých podniků. Tímto krokem ztratily platnost veškeré obchodní smlouvy mezi Protektorátem a jinými státy. Nacisty ponechaná koruna v oběhu ztratila charakter mezinárodního platidla. Co se týče této měny, nacisté stanovili směnný poměr ve výši 1 říšská marka = 10 korun českých, zcela mimo realitu (reálný kurz byl 1 marka = 6 – 7 Kč). Tímto podhodnocením koruny získávali nacisté vlastně třetinu produkce zdarma. Vedle koruny zavedli nacisté na území Protektorátu i to, že bylo možné platit německými markami. Národní banka je však nemohla vydávat zpět do oběhu a byly odčerpávány zpět do německé říše. Dalším opatřením, které pouze podporovalo vykořisťování českých zemí bylo to, že Národní banka musela proplácet šeky, kterými nacisté platili na území Protektorátu. Výsledkem tohoto systematického vykořisťování byly ke dni osvobození nedobytné pohledávky Národní banky ve výši 105 miliard korun.⁴⁶

Další obrovské škody utrpělo Československo také tím, že bylo oloupeno o zlaté a devizové rezervy. Část zlatého pokladu byla však nacistům vydána „dobrovolně“ ke krytí hodnoty peněz, které zůstaly v oběhu v zabraném pohraničí. V průběhu let 1939 – 1940 bylo nacistům předáno téměř 20 tisíc kilogramů zlata. Dalších 23 tisíc kilogramů zlata bylo na nátlak převedeno na účet říšské banky z účtu Národní banky, který byl veden u Bank of England. Celkem lze vyčíslit měnové škody způsobené fašistickým hospodařením na území bývalého Československa na částku 135 miliard korun.

2. 4 Situace ve Španělsku v období 2. světové války

Španělské hospodářství bylo na konci roku 1939 v zoufalém stavu, země byla rozervaná občanskou válkou. V letech 1936 - 1939 přišlo o život téměř jeden milion lidí, více než 500 tisíc obyvatel emigrovalo ze země. Příjmy obyvatel v roce 1939 poklesly na úroveň příjmů zaměstnanců v roce 1900. Průmyslová výroba poklesla na úroveň 31% předválečné hladiny, produkce zemědělství poklesla dokonce na 21% předválečné výše.

⁴⁶ Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 247.

V zemi bylo zničeno celkem 150 tisíc budov, Španělsko přišlo o jednu polovinu železničního parku, o 30% obchodního loďstva a 70% vozového parku.⁴⁷

Španělsko bylo v této době převážně agrární zemí. Zemědělství státu bylo občanskou válkou velmi zdevastováno, stavy dobytka zdecimované. Frankistická vláda musela vydat potravinové lístky na všechny základní potraviny. V zemi se rozvíjel černý trh. Nejproblematictější byla situace ve městech, kde korupce a úplatky byly zdrojem konfliktů mezi jednotlivými členy vedení.

Generál Franco v říjnu 1939 zpracoval a předal svým ministrům program obrody hospodářství. Za hlavní problém považoval obchodní deficit Španělska. Pro jeho vyrovnání navrhoval podporu exportu a omezení dovozu. Veškerý dovoz měl být nahrazen z domácí výroby, a to i za cenu snížení kvality.⁴⁸

V tomto období se započala nestandardní pozemková reforma. Generál Franco zastavil vyvlastňování půdy od soukromníků, které bylo iniciované za druhé republiky. Vlastnictví naopak přešlo zpět do rukou bývalých majitelů. Tím si je zavázal a zajistil si jejich podporu.⁴⁹

Oblasti s vysokou industrializací, jako bylo Baskicko, Asturie nebo Katalánsko, platily tvrdou daň za svoji bývalou loajalitu republice. Nynější centrální politika nepodporovala jejich hospodářskou obnovu ze strachu, aby znovu nepožadovaly politickou autonomii.⁵⁰

Za zmínku stojí skutečnost, že generál Franco dne 9. února 1939 vydal Zákon o politické odpovědnosti, kterým bylo čtyřicet politických stran, odborových organizací a spolků postaveno mimo zákon, a to z toho důvodu, aby se alespoň částečně stabilizovala vnitropolitická situace v zemi. V březnu roku 1940 byl tento zákon rozšířen na zákaz fungování komunistické strany. Z výše uvedených faktů je zřejmé, že vláda generála Franka nesla rysy totalitní vlády. Situace uvnitř Španělska nepřipouštěla jiný typ vládnutí. V roce 1940 byl vytvořen „Vertikální odborový svaz“, který vycházel z ideálů Primo de Rivery. Tento svaz byl jedinou povolenou odborovou organizací v zemi.⁵¹

⁴⁷ Antonio UBIETO ARTETA - Juan REGLÁ CAMPISTOL - José María JOVER ZANORA - Carlos SECO SERRANO, *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 721.

⁴⁸ Markéta BENEŠOVÁ, *Hospodářský vývoj ve Španělsku po pádu frankistického režimu v roce 1975*, České Budějovice 2009, s. 7, (BP URO FF JU).

⁴⁹ Tamtéž, s. 7.

⁵⁰ Tamtéž, s. 7.

⁵¹ Antonio UBIETO ARTETA - Juan REGLÁ CAMPISTOL - José María JOVER ZANORA - Carlos SECO SERRANO, *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s.714.

Druhá světová válka zastihla Španělsko rozpolcené jak hospodářsky tak politicky. Tři týdny před vypuknutím války v Evropě došlo ve Španělsku k reorganizaci vlády. Byl vydán dekret, kterým byla posílena politická pozice generála Franka. Tento dekret zrušil funkci místopředsedy vlády a zřídil úřad vrchního generálního štábu a výboru národní obrany. V nově ustavené vládě byly protlačovány dvě základní tendence.⁵² První názorový proud prezentoval stávající ministr vnitra Serrano Súñer. Jednalo se o úzký vztah k mocnostem Osy, především k Itálii. Tento názorový proud však měl své protivníky, kteří se obávali, z důvodu přátelství Itálie a Německa, možných německých nároků v průběhu války.⁵³ Druhý názorový proud hájil tehdejší ministr zahraničí plukovník Beigbeder (shodou okolností byl na této pozici vystřídán výše zmíněným Serrano Súñerem). Myšlenkovou náplní tohoto proudu bylo udržení smířlivého vztahu s Velkou Británií a evropskými velmocemi. Hlavní slovo v usměrňování vnější hospodářské politiky však měl již v rukou generál Franco, který byl pevně rozhodnut stát mimo konflikt velmocí a nevstupovat do žádného sporu. Na počátku druhé světové války si Španělsko důsledně zachovávalo svoji neutralitu (jednalo se o období mezi srpnem 1939 - červnem 1940). Proklamovaná neutralita pozvolna přešla v prohlášení, ve kterém se Španělsko prohlásilo za „neválčící“ stranu. Historici se v této souvislosti nemohou shodnout, zda k tomuto odklonu došlo dobrovolně či na nátlak představitelů zemí Osy.⁵⁴

Ve vztahu k zemím Osy byla prováděna politika „přátelství bez závazků.“ Největší tlak vyvíjeli němečtí představitelé, osobně Adolf Hitler na generála Franka při setkání v říjnu roku 1940, po neúspěšné bitvě o Anglii s tím, aby se Španělsko připojilo k tzv. operaci Felix, tj. nepřímo na stranu Německa ve válečném konfliktu. Podle některých historiků Adolf Hitler a jeho admirál Canaris, který shodou okolností mluvil španělsky, se jako představitelé nacistického Německa, pokusili Franka několikrát přesvědčit, aby španělští vojáci vypomohli zemím Osy v bojích proti Spojencům. Výše zmíněná operace Felix měla za cíl dobytí britské pevnosti na Gibraltaru, čímž by Německo získalo kontrolu nad tímto průlivem a zároveň by si podchytilo Španělsko jako spojence, tím že by mu dobytou základnu ponechalo. Tímto promyšleným krokem

⁵² Tamtéž, s. 714.

⁵³ Tamtéž, s. 714.

⁵⁴ Tamtéž, s. 714.

by Německo de facto kontrolovalo, prostřednictvím Španělska, oblast západního Středomoří a zároveň by velmi významně oslabilo vliv Velké Británie v této oblasti.⁵⁵

Tyto rozhovory byly následně opakovány, při čemž tlaky byly vyvíjeny i na vlivného člena vlády, ministra zahraničí Serrana Súñera. Generál Franco v té době Hitlerovi neustoupil. Franco to údajně odmítl s poukazem na velké ztráty v domácí občanské válce. Nabídl však Hitlerovi k využití španělské přístavy. Jiní historici tvrdí, že Franco chtěl nacistické Německo vojensky podpořit, ale Hitler o španělskou účast ve válce příliš nestál, protože se obával, že nová fronta by byla Německu spíše na obtíž. Faktem zůstává skutečnost, že v době kdy Hitler napadl Sovětský svaz, vyslalo Španělsko na východní frontu dobrovolnickou tzv. „Modrou divizi“, která tam bojovala na straně nacistického Německa.⁵⁶

Další jednání s nacistickými představiteli a také s představiteli s Německem spřátelené Itálie vedl již nástupce Serrana Súñera v čele ministerstva zahraničí, a tím byl hrabě de Jordano. Faktem zůstává skutečnost, že se tato jednání odvíjela až později, a to v průběhu roku 1942 po vylovení spojenců v Africe. Ať už byl na tyto španělské představitele vyvíjen ze strany německé vládnoucí garnitury tlak či nikoliv, nedošlo již ze strany Španělska k žádné další pomoci zemím Osy. V tomto období byl vytvořen tzv. Iberský blok, jednalo se o politický blok španělsko-portugalského přátelství, jehož vznik sehrál roli při pokusech, i když neúspěšných, o zprostředkování míru mezi západními velmocemi a zeměmi Osy.⁵⁷

Na sklonku války byly uvnitř Španělska prezentovány dva názorové proudy. Na jedné straně, v souvislosti s bojem proti Rusku, bylo španělskou vládní garniturou podporováno Německo (vyslání tzv. Modré divize na východní frontu). Druhý ideový proud prezentoval názor, aby v případě boje mezi západními demokraciemi a fašismem byla vyjadřována podpora vyspělým západním demokraciím, tj. aby byla nastavena úzká spolupráce zejména s Velkou Británií a Francií.⁵⁸

V souvislosti s postavením Španělska na mezinárodní politické scéně v průběhu druhé světové války stojí za zmínku skutečnost, že španělští diplomaté pracující v zemích Osy odmítali podlehnout tlaku nacistických a fašistických sil na přijetí antisemitských zákonů. Španělsko si tak uhájilo status útočiště židovských uprchlíků.⁵⁹

⁵⁵ Tamtéž, s. 714.

⁵⁶ Tamtéž, s. 716.

⁵⁷ Tamtéž, s. 714.

⁵⁸ Tamtéž, s. 714.

⁵⁹ Tamtéž, s. 714.

Na konci války Španělsko přerušilo diplomatické styky s jednou ze zemí Osy s Japonskem. Konec války a následující mírová jednání mezi vítěznými mocnostmi včetně Ruska měla pro Španělsko velmi vážné důsledky. Již v průběhu těchto mírových jednání bylo patrné, že zdánlivě přátelské vztahy ze strany Ruska směrem ke spojencům nejsou ničím jiným, než vypočítavostí jeho představitelů z titulů nárokování si poválečných území. Této situace se snažil využít generál Franco a snažil se politicky i ekonomicky orientovat svou zemi jak na evropské velmoci, tak na Spojené státy americké. Tato orientace byla logickým vyústěním vztahů velmocí navzájem mezi sebou a jednak vzrůstajícím napětím mezi spojenci a Ruskem na straně druhé.⁶⁰

Vzájemné vztahy mezi Československem, respektive Protektorátem Čechy a Morava, byly v průběhu druhé světové války velmi omezené, neboť Španělsko v té době obchodovalo zejména s Německem, Itálií a dalšími fašistickými státy, mezi které lze zařadit i Slovenský štát.⁶¹

⁶⁰ Tamtéž, s. 716.

⁶¹ Peter SZÁRAZ, *Relaciones eslovaco-españolas en los años 1939 - 1945*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 271 – 285.

3. ÉRA NASTUPUJÍCÍHO KOMUNISMU V ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE A OBCHODNÍ BILANCE REPUBLIKY V LETECH 1945-1989 S VAZBOU NA VZTAHY SE ŠPANĚLSKEM

3.1 Hospodářský vývoj Československa v letech 1945-1947

Postupně osvobozovaná Evropa zažívala už od roku 1945 období společenského pohybu.

Dne 5. dubna 1945 byl v Košicích vyhlášen komunisty navržený dokument Košický vládní program. Tento program předpokládal soužití dvou rovnoprávných národů, Čechů a Slováků. Základem tehdejší československé zahraniční politiky mělo být úzké spojenectví s tehdejším Sovětským svazem a ostatními státy, ve kterých se pozvolna začal formovat socialismus.

Ekonomická část Košického vládního programu vytyčovala úlohy poválečné obnovy a nejbližší cíle hospodářské politiky republiky. Nejdříve se měly dostat pod státní správu majetky občanů nepřátelských států, tj. Německa a Maďarska a majetek válečných zrádců. Tento program ještě neobsahoval v plné míře znárodnění majetku, avšak ukládal, aby se v nejbližším období celý peněžní systém, klíčové průmyslové podniky a přírodní a energetické zdroje dostaly pod státní vedení. I když v této době vláda ČSR přislíbila, že bude podporovat soukromou iniciativu podnikatelů, družstevníků, měly se velké podniky podřídit tzv. celospolečenskému zájmu, z čehož bylo patrné, že tento komunisty navrhovaný program směřoval k jedinému, a to státnímu vlastnictví všeho majetku v republice, i když v této době ještě nikoliv zjevně.⁶²

Na základě Košického vládního programu docházelo k tomu, že hospodářský rozvoj tehdejší republiky musel být uskutečňován v souladu s jejími zahraničně-politickými zájmy. Ačkoliv k dosažení tohoto cíle byla hospodářská spolupráce s tehdejším SSSR, byl v této době však ještě patrný zájem tehdejší vlády na udržování dobrých diplomatických a hospodářských styků se západními zeměmi, především se spojenci protifašistické koalice.⁶³

⁶² Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 268 - 270.

⁶³ Tamtéž, s. 270.

Tato doba je také charakteristická tím, že od roku 1946 do poloviny roku 1947 bylo z Československa nedobrovolně vystěhováno, na základě tzv. Benešových dekretů, téměř tři miliony Němců, čímž se zejména v pohraničí uvolnil obrovský půdní fond, na základě čehož začalo docházet k novému osidlování pohraničí.⁶⁴

V tomto období byla realizována tzv. Všeobecná pozemková reforma, kterou byla jednorázově zabrána statkářská půda nad určitou výměru a byla ihned rozdělena mezi malé uchazeče o půdu. Podle Dekretu o konfiskaci, rozdělení a osídlení půdy nepřátel a zrádců, který prezident podepsal v roce 1945, bylo celkově zabráno téměř tři miliony hektarů půdy, což představovalo téměř čtvrtinu území tehdejší republiky.⁶⁵

Již od roku 1945 zejména komunisté požadovali, aby se podniky pod národní správou znárodnily, přičemž neustále tlačili na prezidenta, aby podepsal tzv. dekrety o znárodnění klíčového a velkého průmyslu, bank a pojišťoven. Na základě jejich tlaku a jeho podpisu byly znárodněny doly, elektrárny, plynárny, železárny, chemičky, cukrovary i další podniky. Totéž se týkalo rovněž bank a pojišťoven. Celkem bylo znárodněno přibližně tři tisíce průmyslových podniků, což představovalo téměř dvě třetiny československého průmyslového potenciálu. Kritériem pro znárodnění byl počet osob pracujících v jednotlivých institucích, což znamená, že podniky, ve kterých pracovalo méně lidí než hranice, od které docházelo ke znárodnění, zůstaly ještě sice v soukromých rukou, avšak pod státní správou.⁶⁶

Podniky, které byly odňaty soukromému kapitálu se slučovaly a centralizovaly do tzv. národních podniků (z 3 348 podniků znárodněných do konce roku 1947 vzniklo 321 národních podniků). Banky a pojišťovny byly znárodněny bez ohledu na výši jejich kapitálu. V té době působilo v Československu 14 bank, z toho 8 v Čechách a 6 na Slovensku.⁶⁷

Velký důraz byl kladen na rozvoj malovýroby, která měla při poválečné restrukturalizaci doplňovat velkovýrobu, a tím napomáhat uspokojování potřeb občanů. Soukromý kapitál ztrácel své postavení, musel respektovat kontrolní funkci státních orgánů a odborů a postupně se podřizovat systému řízeného hospodářství ze strany státu. V Československé republice existovala tzv. smíšená ekonomika.⁶⁸ Na jedné straně stály státní organizace a na straně druhé zbylé soukromé podniky.

⁶⁴ Tamtéž, s. 275.

⁶⁵ Tamtéž, s. 273 - 281.

⁶⁶ Tamtéž, s. 282.

⁶⁷ Tamtéž, s. 283.

⁶⁸ Tamtéž, s. 288.

Co se týče hospodářství, poklesla na konci druhé světové války výroba na minimum. Byly ochromeny dodávky surovin, paliv, elektřiny a zásobování obyvatel každodenními potřebami. Například v květnu 1945 dosahovala těžba hnědého uhlí pouze 34% měsíčního průměru z roku 1937. V tomto období využívalo Československo především vnitřní zdroje. Co se týče zdrojů ze zahraničí, byla Československu nabídnuta pomoc formou tzv. Mashallova plánu, avšak formující se politická garnitura úzce navázaná na sovětské vedení tuto pomoc odmítla s tím, že pomoc v této době dodá pouze Sovětský svaz. O této skutečnosti svědčí i fakt, že podíl dovozu ze Sovětského svazu činil téměř 33%, přičemž československé protidodávky byly pouze nepatrné. Další pomoc Československu přišla ze strany mezinárodní akce UNRA, což byla organizace OSN pro pomoc spojeneckým, válkou zničeným zemím. Československo dostalo celkem 270 milionů dolarů s tím, že více jak polovina pomoci byla ve formě potravin. Zbytek představovaly strojírenské výrobky (lokomotivy, automobily, traktory apod.).⁶⁹

Do konce roku 1946 se definitivně vyjasnila otázka poválečných hranic státu. Československo dostalo nazpět všechny odtržené pohraniční oblasti. Pouze Zakarpatská Rus byla na základě československo-sovětské dohody připojena k tehdejšímu SSSR. V této souvislosti je nutné konstatovat, že se vlastně nejednalo o dohodu, ale o zábor válkou dobytého území.⁷⁰

V návaznosti na výše uvedené změny bylo v tomto období nutné provést měnovou reformu. Ta byla provedena tak, že byl stanoven kurz k americkému dolaru v poměru 50:1. Z této parity vycházel i kurz k ostatním měnám. Tímto aktem došlo k podstatnému zredukování množství oběživa. Po této měnové reformě následovala celková revize cen, mezd a platů. Sjednotily se ceny v Čechách a na Slovensku.⁷¹

Nejvážnější situace byla v oblasti dodávek potravin. Zemědělská výroba, v důsledku území zničených válkou a v důsledku nedostatku pracovních sil, poklesla na minimum. Vláda vypracovala normy dodávek zemědělských produktů a zavedla systém rozdílných výkupních cen.

V důsledku nedostatku pracovních sil, a to zejména v pohraničí, docházelo k obrovskému přeskupování obyvatelstva v rámci republiky. Československá vláda přistoupila k tzv. státní regulaci pracovního trhu prostřednictvím něhož docházelo

⁶⁹ Tamtéž, s. 290.

⁷⁰ Tamtéž, s. 273 – 275.

⁷¹ Tamtéž, s. 293.

k přesunům zaměstnanců v rámci České republiky. Po volbách do Národního shromáždění v roce 1946 se k moci dostali komunisté, na základě jejichž návrhu byl schválen tzv. dvouletý hospodářský plán obnovy pro léta 1947 - 1948. Hlavním cílem tohoto plánu mělo být dokončení hospodářské obnovy a dosažení předválečné životní úrovně obyvatel. Značná pozornost tohoto plánu byla věnována ekonomickému rozvoji zaostalého Slovenska. V tomto období příprav dvouletého plánu se v Československu prolínala stávající tržní ekonomika s řízeným plánovitým hospodářstvím. Bylo zřejmé, že takovýto vztah nemohl přetrvávat dlouho.⁷²

Z mezinárodního hlediska došlo k tomu, že dominantní postavení světové velmoci na sebe strhly USA. Velká Británie a Francie byly sice vyčerpány válkou, avšak také tyto země se pozvolna postavily po bok USA, jakožto světové hospodářské velmoci. Naopak válkou zničené, poražené země – Německo, Itálie a Japonsko – byly v troskách a jejich význam ve světové ekonomice se snížil na minimum. Své místo v poválečné ekonomice hledalo i Československo. Konečné řešení poválečného rozdělení Evropy a nové vnitřní rozložení politických sil předurčovaly orientaci země na SSSR a další státy, které se ocitly pod sovětským vlivem.⁷³

Přesto se až do února roku 1948 československý zahraniční obchod orientoval převážně na kapitalistické státy, kam směřovalo téměř 80% celého československého exportu. Obdobná situace byla i v dovozu. Obchod se SSSR, který v této době prosazovali komunisté, nebylo možné kvůli nedostatečnému dopravnímu spojení realizovat ihned. Navíc zde docházelo k nesouladu mezi nabídkou a požadavky obou zemí.⁷⁴

Ve snaze posílit svůj vliv, přistoupil Sovětský svaz k uzavírání tzv. bilaterálních smluv. Tímto se snažil o okamžitou razantní změnu teritoriální struktury dovozu a vývozu Československa.⁷⁵

3. 2 Sociálně ekonomické přeměny v Československu po roce 1948

V únoru 1948 provedla komunistická strana puč, kterým okamžitě zlikvidovala své politické oponenty a stala se jedinou vůdčí silou ve státě. Díky tomu docházelo

⁷² Tamtéž, s. 295.

⁷³ Tamtéž, s. 302.

⁷⁴ Tamtéž, s. 303.

⁷⁵ Tamtéž, s. 304.

k dalšímu znárodnění v obchodní sféře i zahraničním obchodě. Byl prosazován názor, že soukromé vlastnictví není možné v zemi, která buduje socialismus. Tato etapa znárodnění byla legalizována zákony, které vydávalo komunistické vedení. V oblasti průmyslu byly již znárodněny veškeré podniky bez ohledu na počty zaměstnanců. Z velkoobchodu a zahraničního obchodu se stal státní monopol. V průběhu roku 1948 došlo ke sloučení všech stávajících bank s tím, že byla vytvořena jedna Státní banka československá.⁷⁶

Zároveň byla připravována třetí etapa pozemkové reformy, jejímž smyslem bylo zestátnění veškeré zemědělské půdy.⁷⁷

Všechny tyto změny byly zakotveny v ústavě, která byla přijata Národním shromážděním dne 9. května roku 1948. Tato ústava podtrhla státní vlastnictví nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu, zemědělské půdy s tím, že zakotvila skutečnost, že veškerou hospodářskou činnost bude řídit stát jednotným centrálním hospodářským plánem.⁷⁸

Znárodnění veškerého majetku v roce 1948 se stalo základem pro vytlačování pozůstatků kapitalistického podnikání ze všech odvětví života. Po roce 1951 si nádech kapitalistického vlastnictví udrželo pouze zemědělství. Z průmyslu, dopravy a obchodu bylo kapitalistické podnikání vytlačeno již před tímto rokem. Hospodářská politika na úseku středního živnostenského podnikání směřovala k jeho postupné likvidaci. Část živnostníků se sdružovala do společného hospodaření, některé živnosti se spojovaly do řemeslných družstev nebo komunálních podniků, jiné přecházely do národních podniků. Na vesnici vznikala jednotná zemědělská družstva

V padesátých letech dosáhl československý průmysl doposud největší tempo růstu ve své historii. K pronikavému zvýšení výroby však došlo za velmi nepříznivé vnitropolitické situace. Průmysl začal vyrábět plno nových výrobků, a to ve spolupráci s dalšími východoevropskými zeměmi. V této době již výrobky začaly zaostávat za světovým technickým pokrokem. Byly vystavěny nové kapacity. Nejvíce se zvýšila výroba v oblasti strojírenského, chemického a gumárenského průmyslu. V návaznosti na toto došlo ke změně odvětvové struktury pracovních sil. Narostl počet pracovníků v průmyslových podnicích, naopak poklesl v oblasti textilním, oděvním, obuvnickém a potravinářském průmyslu. V důsledku reorganizace průmyslu se výrazně snížil počet

⁷⁶ Tamtéž, s. 316.

⁷⁷ Tamtéž, s. 322.

⁷⁸ Tamtéž, s. 317.

výrobních jednotek, např. textilních podniků o 40%, sklářských a keramických o 30%. Klíčovou úlohou hospodářské přestavby průmyslu bylo podstatné rozšíření kovoprůmyslu, zejména těžkého strojírenství. Proto bylo nevyhnutelné zvyšovat těžbu uhlí, a to i přes zhoršující se přírodní podmínky. Soustředěním prostředků na tyto úseky byla prakticky znemožněna rekonstrukce lehkého průmyslu, který tímto začal oproti vyspělým ekonomikám stagnovat a zastarávat. Toto období je charakteristické také tím, že docházelo k poruchám materiálně-technického zásobování, zpomalování růstu investiční výroby, k rozporu mezi vývojem lehkého a potravinářského průmyslu a potřebami obyvatelstva, čím více na povrch vystupovaly nereálnosti některých oblastí státního plánu. Nová struktura průmyslu republiky odpovídala prohlubující se spolupráci s ostatními východoevropskými zeměmi, a tím docházelo ke snižování, respektive izolaci československé ekonomiky od vyspělých západních ekonomik.⁷⁹

Celkový objem stavebních prací v letech 1948 – 1960 neustále stoupal a v roce 1960 byl 4,2 krát vyšší než v roce 1948. Stavební práce byly vykonávány stavebními národními podniky. V padesátých letech byl kladen důraz na výstavbu nových objektů, tj. vytvoření nové výrobní základny. Hodnota nově postavených objektů byla posuzována z pohledu výstavby či přestavby objektů těžkého průmyslu (hutě, strojírenské podniky apod.). Toto období se vyznačovalo nedostatkem pracovních sil v této oblasti, který byl vyvolán odchodem určité části zaměstnanců do jiných, preferovaných odvětví (těžký průmysl a hornictví). Docházelo k tzv. typizaci staveb a stavebních prvků. Tato skutečnost se projevila ve vzhledu sídlišť téměř v každém městě současné České republiky.⁸⁰

Rozvoj hospodářství a zahraniční výměny zboží kladl důraz na všechny druhy dopravy. V období 1948 – 1960 vzrostly výkony železniční dopravy téměř 3,5 krát. Podstatně se zvýšil počet přepravovaných osob. Dominantní postavení si udržela železniční doprava, výrazně rostl podíl veřejné autodopravy, avšak její podíl nelze srovnávat s jejím podílem ve vyspělých ekonomikách. Veškerou železniční a kolovou přepravu zabezpečovaly dva státní podniky ČSD a ČSAD. V tomto období docházelo k vynakládání obrovských investic zejména do železniční dopravy, ať už šlo o obnovu stávajících či výstavbu nových tratí. Velké množství finančních prostředků bylo vloženo do elektrifikace hlavních železničních tahů. Nejprve byly elektrifikovány cesty vedoucí napříč republikou, průběžně byly přidávány i další, méně významné tratě. Mimořádně

⁷⁹ Tamtéž, s. 428 – 443.

prudký rozvoj zaznamenala v tomto období osobní autobusová doprava, která už v roce 1951 přepravila více lidí než železnice. Autobusová doprava převzala rozhodující část přepravy pracujících do zaměstnání. Osobní automobilová doprava sice rostla, ale síť silnic v tomto období nebyla rozšiřována. O této skutečnosti svědčí fakt, že v roce 1960 mělo ještě 55% silnic prašný povrch. Co se týče říční dopravy, zde se těžiště přesouvalo na Dunaj, což souviselo s rozvojem hospodářských styků s ostatními socialistickými zeměmi. Významný pokrok však udělalo Československo uvnitř vlastní námořní plavby, kdy k jedné staré námořní lodi přibylo do roku 1960 devět dalších. V oblasti letecké dopravy navázalo Československo spojení s téměř všemi hlavními evropskými městy, přičemž ke své činnosti využívaly ČSA výhradně stroje sovětské výroby.⁸¹

V tomto období se Československo zařadilo mezi průmyslové země, se stále klesající výměrou obhospodařované půdy na jednoho obyvatele. V letech 1948 – 1960 se výměra zemědělské půdy (7 548 000 hektarů v roce 1948) snížila o 31 000 hektarů. V průběhu tohoto období byla upevněna tzv. kolektivizace zemědělství, kdy byly malé pozemky sceleny do velkých hospodářských celků. Toto období se vyznačovalo masivním využitím průmyslových hnojiv a chemických prostředků v zemědělství. Probíhala výrazná změna struktury investic do této oblasti, kdy docházelo k rozšiřování živočišné výroby výstavbou nových objektů. Často chyběly prostředky na vybavení moderní technikou. Nejslabším článkem v zemědělství byla jeho mechanizace. Tyto a další faktory byly předzvěstí výrazného zaostávání za vyspělými západními ekonomikami. Tato skutečnost byla umocněna centrálním řízením zemědělství a výkupním systémem. Byly stanoveny přidělové a výkupní normy, které zakrývaly rozdíly mezi dobrým a špatným podnikem.⁸²

3. 3 Hospodářský vývoj Československa od roku 1960 do roku 1989

V roce 1960 byla přijata nová československá ústava, která kromě jiného změnila název státu na Československá socialistická republika. Novou ústavou byla zcela jasně legalizována vedoucí úloha komunistické strany a úzká vazba na SSSR. Po počátečním tuhém tlaku SSSR, a to nejen na ČSSR došlo v polovině šedesátých let

⁸⁰ Tamtéž, s. 443 – 446.

⁸¹ Tamtéž, s. 460 - 464.

k určitému uvolnění, které bylo ovlivněno obdobím ekonomického růstu v celé Evropě. Toto uvolňování poměrů vedlo postupně až k tzv. Pražskému jaru v roce 1968. Jednalo se o plán demokratického socialismu, ale naděje na změnu politických poměrů padla dne 21. srpna 1968 invazí vojsk států Varšavské smlouvy. Následná dvacetiletá okupace vedla k velkému odporu veřejnosti vůči SSSR i komunistické straně samotné a k dalšímu zaostávání země za vyspělými západními ekonomikami. Srpnová okupace změnila pohled československé veřejnosti na Sovětský svaz.⁸³

Následující dvě desetiletí jsou označována jako léta normalizace a stagnace ČSSR. V sedmdesátých letech vyvinul normalizační režim silný tlak na odpůrce režimu, docházelo k výraznému porušování lidských práv v zemi.

Hospodářství ČSSR postupně upadalo, ačkoliv ekonomika ČSSR byla jednou z nejsilnějších v rámci RVHP (Rady vzájemné hospodářské pomoci). Ve srovnání s ostatními zeměmi východní Evropy existoval v ČSSR relativně vysoký životní standard. Struktura ekonomiky však vysoce převyšovala možnosti země a způsobovala jí z důvodu vysoké energetické náročnosti, realizované bez ohledu na životní prostředí, veliké škody. Špatná organizace práce vedla k nízké produktivitě práce a postupnému technologickému zaostávání, díky němuž nemohly československé výrobky na západních trzích uspět. Toto zaostávání za vyspělými ekonomikami bylo způsobeno rovněž vnitřními problémy, které byly dány doposud nerovnoměrným vývojem České republiky a Slovenské republiky. Již v průběhu padesátých let a následně v průběhu šedesátých a sedmdesátých let probíhala industrializace zaostalého, respektive zemědělsky založeného Slovenska. Prostřednictvím daní a jiných regulačních prostředků docházelo k odlivu financí z České republiky směrem na Slovensko tak, aby byly v budoucnu obě země hospodářsky vyrovnané. O tom, jak bylo Slovensko zaostalé, svědčí i fakt, že v průběhu sedmdesátých let se konečně podařilo zajistit, aby se Slovensko podílelo na ekonomice celé ČSSR alespoň ve výši jedné třetiny.⁸⁴

Hlavní roli v československém hospodářství zaujímal průmysl. Dle oficiálních statistik z roku 1975 se na celkovém hospodářství podílel téměř 60%. V této oblasti byl nejvýznamnější průmysl těžký, strojírenství a rovněž výroba určená pro vojenský sektor. Naopak v oblasti spotřebního průmyslu docházelo k výpadkům, přičemž téměř ve všech komoditách poptávka převyšovala nabídku. Struktura národního hospodářství

⁸² Tamtéž, s. 446 - 460.

⁸³ Tamtéž, s. 465.

⁸⁴ Tamtéž, s. 465 – 468.

ČSSR de facto kopírovala model hospodaření v SSSR. Totéž lze říci i o ostatních socialistických státech východní Evropy.⁸⁵

Podíl zemědělství a lesnictví na celkovém hospodářství země činil 19%, dalších 22% zaujímaly různé druhy služeb. V průběhu osmdesátých let se stále více a více projevoval hospodářský, společenský i kulturní úpadek. Ačkoliv byl podíl průmyslu na celkové struktuře hospodářství země vysoký, efektivita výroby byla nízká, přičemž zaměstnanost byla oficiálně absolutní. Významným rysem této doby je také strašlivá devastace krajiny, a podle sovětského modelu provedené přesuny měst a obcí z důvodu zásob nerostného bohatství pod nimi (např. město Most).

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let československá ekonomika postupně zpomalovala dynamiku růstu. Národní důchod sice rostl, průmyslová a zemědělská výroba také, avšak plánované úkoly většinou plněné nebyly. Tento prapodivný vztah lze vysvětlit pouze tím, že toho bylo dosahováno dalším růstem vnější zadluženosti země. Tyto problémy bylo možné překonat pouze zvýšením výkonnosti ekonomiky, především růstem její efektivnosti. Stávající vedení státu se snažilo tento negativní trend zastavit. V dokumentu Hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986 – 1990 požadovalo nereálné zvýšení národního důchodu v roce 1990 oproti roku 1985 o 18%.⁸⁶

Stanovená dynamika růstu měla zaručit srovnatelný vývoj s většinou průmyslově vyspělých západních zemí. Těmito opatřeními mělo dojít zejména ke zrychlení modernizace a rekonstrukce národního hospodářství. Vydané dokumenty odmítaly doposud preferovaný extenzivní typ hospodaření (tj. nárůst množství pracovních a hmotných zdrojů). Růst měl probíhat intenzivní formou, tzn. vyšším stupněm zhodnocení vstupních veličin. Celkově lze konstatovat, že tyto cíle se vcelku pochopitelně nedařilo naplňovat. Tento pětiletý plán nebyl dokončen z důvodu demokratizačních procesů, které započaly v listopadu roku 1989. Listopadovým událostem tohoto roku předcházela narůstající nespokojenost obyvatelstva s prohlubujícími problémy v oblasti hospodářství, v oblastech společenské, politické i kulturní.

⁸⁵ Tamtéž, s. 470.

⁸⁶ http://www.nezapomente.cz/view/rude_pravo_17_sjezd_ksc

3. 4 Československé zahraničně-obchodní vztahy v letech 1945-1989

Československo se spolu s Bulharskem, Maďarskem, Polskem, Rumunskem a Sovětským svazem stalo zakládajícím členem Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Jednání o vzniku probíhaly od roku 1947, přičemž činnost tohoto orgánu započala v dubnu 1949. Jednání tohoto nadnárodního orgánu se zúčastňovali i zástupci ostatních socialistických států. Vznik RVHP byl determinován vnitřními podmínkami jednotlivých zemí, jež po druhé světové válce pociťovaly nutnost vzájemné spolupráce. V období vzniku RVHP byly mezi jednotlivými členskými státy obrovské rozdíly v hospodářské struktuře. Většina členů tvořily zemědělsko-průmyslové země. Československo patřilo mezi nejrozvinutější země rady. V roce 1958 se v Moskvě konala porada zástupců jednotlivých zemí. Byla přijata zásada, že činnost rady bude směřována do mezinárodní dělby práce tak, aby docházelo k postupnému vyrovnávání ekonomické úrovně členských zemí. Toto samo o sobě vedlo k tomu, že průmyslově vyspělejší země de facto dotovaly hospodářství zemí méně vyspělých a zboží z těchto průmyslově vyspělejších zemí se stalo zcela neprodejné na západních trzích. Navíc proklamovaná dělba práce uvnitř jednotlivých členských zemí vedla k dalším strukturálním změnám v průmyslu, aby byly uspokojovány zájmy RVHP jako celku. Vzhledem k tomu, že největšími přírodními zdroji disponoval Sovětský svaz, byl to on, kdo si v tomto případě našel odbytí v rámci celé rady, a začal tak diktovat obchodní podmínky tohoto nadnárodního seskupení.⁸⁷

Převažující a relativně stabilní součástí československého dovozu byla paliva, suroviny a materiály (ruda, barevné kovy, hutnický materiál, ropa, kaučuk, fosfáty). Průběžně se snižoval dovoz potravin a rostl dovoz strojů a zařízení. Ve vývozu neustále klesal podíl surovin a materiálu (papír, cement, válcovaný materiál), naopak rostl podíl strojů a zařízení.

Charakteristickým rysem československého zahraničního obchodu byla skutečnost, že Československo muselo dovážet ušlechtlejší hutnický materiál, zatímco lacinější hutnický materiál exportovalo. Nejdůležitější položkou zahraničního obchodu byl obchod se stroji. Československo začalo vyvážet zejména kompletní investiční celky, textilní stroje a energetická zařízení. Postupně se však snižovala efektivnost zahraničně-obchodních operací, neboť československé výrobky postupně ztrácely

⁸⁷ Václav PRŮCHA, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974, s. 466.

konkurenceschopnost na všech vnějších trzích. Na trhy kapitalistických zemí Československo s vývozem strojů velmi těžce pronikalo, ale dokonce ztrácelo i schopnost uspokojovat některé náročnější požadavky socialistických zemí. Obrovská kapacita sovětského trhu však umožnila Československu hromadnou výrobu mnoha komodit, které v zemi těsně po druhé světové válce vyráběny vůbec nebyly (obráběcí stroje, dieselové motory, lokomotivy, atd.). Stejně komodity byly vyváženy i do ostatních členských států RVHP.⁸⁸

Zahraniční obchod s vyspělými kapitalistickými zeměmi se vyvíjel velmi nerovnoměrně. Ačkoliv mělo Československo v roce 1948 s těmito státy relativně nejvyšší výměnu zboží ze všech budoucích socialistických států, průběžně docházelo ke snižování vzájemného obchodu. Ze strany vedení státu to bylo odůvodňováno vyhlášeným embargem a uvalením vyšších cel na jednotlivé komodity, pravda však byla taková, že veškeré vyvážené zboží nebylo na západních trzích požadováno, a tudíž se na těchto trzích stalo neprodejně.⁸⁹

Co se týče Španělska, vzájemná výměna zboží započala v polovině padesátých let, kdy ze Španělska byly dováženy zemědělské produkty (citrusy, banány, víno, kakao, korek, olej, brambory), nerostné suroviny (železná ruda, pyrit, draslík, hořčík mořská sůl a mramor) a dále produkty živočišného původu (ryby a kůže). Československo vyváželo chmel, pivo, vejce, sklo, krystal, bižuterii a částečně dieselové motory.⁹⁰

3. 5 Hospodářský vývoj Španělska za éry frankismu a v období nástupu demokracie v zemi

První roky po občanské válce lze charakterizovat jako roky hladu, přidělového systému a černého trhu. Až v polovině padesátých let začala španělská ekonomika vykazovat úroveň, kterou měla v roce 1931. Ještě na konci padesátých let zemi hrozil státní bankrot. Zajímavá je skutečnost uvedená v časopisu *The Economist* z prosince roku 1960, kdy bylo Španělsko společně s Portugalskem považováno za nejchudší země

⁸⁸ Tamtéž, s. 467.

⁸⁹ Tamtéž, s. 475.

⁹⁰ Helena KONRÁDOVÁ, *Relaciones entre España y Checoslovaquia, el comercio en los años cincuenta*, in: Josef OPATRŇÝ (ed.), *Las relaciones Checo-españolas*, IAP20, 2007, s. 293 – 305.

Evropy. V roce 1959 byl Frankem vypracován tzv. Stabilizační plán.⁹¹ Devalvaci pesety byla výrazně upravena její hodnota a to z toho důvodu, aby do země mohl přijít cizí kapitál. Do začátku roku 1960 byl ekonomický život země z valné většiny řízen státem (shodou okolností jako v tehdejší ČSR).

V roce 1964 byly vydány plány tzv. hospodářského a společenského rozvoje. Do ekonomiky byly vkládány finance z veřejných rozpočtů pomocí státních půjček, stát garantoval zakládání nových podniků, zjednodušoval byrokracii tak, aby usnadnil novým podnikatelům práci. Této skutečnosti napomohla i konjunktura hospodářství v Evropě v tomto období. Výsledkem byl až devítiprocentní hospodářský růst. Téměř stejným tempem rostly i reálné příjmy pracujících (počátkem šedesátých let bylo 54% rodinných výdajů utráceno za potraviny, o 15 let později to bylo už jen 37%). Počet obyvatel země vzrostl z 26 milionů v roce 1940 na 35 milionů v roce 1975. I přes tento nesporný hospodářský růst stále nedocházelo k vyrovnání obrovských majetkových rozdílů uvnitř země, spíše naopak – chudí zůstávali chudí, zatímco doposud o něco bohatší jedinci výrazně zbohatli.⁹²

Tyto skutečnosti vedly k obrovskému množství stávek, a rovněž k tomu, že statisíce španělských mužů, pro které nebyla práce, odcházely do zahraničí (například v letech 1959 – 1962 to bylo půlmilionu obyvatel). Restrukturalizace hospodářství rovněž vedla k tomu, že se miliony vesničanů přesouvaly do velikých měst. V některých tradičně chudých oblastech (Kastilie, Andalusie) se venkov prakticky vylidnil. Například do Barcelony se přestěhovalo 700 tisíc Andalusanů. Devalvace pesety přilákala do země také obrovské množství turistů toužících po laciné dovolené. Jestliže v roce 1959 navštívilo Španělsko tři miliony turistů, v roce 1970 už to bylo 21 milionů. Turistický ruch vytvářel nová pracovní místa a přinášel do země obrovské finance. Budování rekreačních center na východním a jižním pobřeží Španělska však vyvolalo ekologickou katastrofu.⁹³

Charakteristickým rysem Španělska této doby byla nejnižší míra vybíraných daní. Bylo zřejmé, že tento chudý a doposud zadlužený stát si nedokázal dostatečně ošetřit sektor veřejných financí, který se projevoval zejména v manku financí ve

⁹¹ UBIETO ARTETA Antonio - REGLÁ CAMPISTOL Juan - JOVER ZANORA José María - SECO SERRANO Carlos, *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 722 - 723.

⁹² Jirí CHALUPA, *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005, s. 155 – 157.

⁹³ Tamtéž, s. 160.

školství, zdravotnictví a bydlení. Na konci Frankovy epochy bylo možné o Španělsku mluvit, jak napsal Julian Marias, jako o „špatně rozvinuté zemi“. ⁹⁴

Šedesátá léta však znamenala pro Španělsko změnu, a to, že přestalo být definitivně zemědělskou zemí a stalo se státem průmyslovým. Španělsko se navíc modernizovalo, tradiční průmyslová odvětví jako je textilní průmysl a hutnictví, začala ustupovat do pozadí. Již v roce 1970 byla největším průmyslovým podnikem ve Španělsku automobilka SEAT, v témže roce byla spuštěna první španělská atomová elektrárna. Počátkem sedmdesátých let se Španělsko stalo čtvrtým největším výrobcem lodí na světě. Tyto hospodářské změny přinesly změny i uvnitř španělské společnosti, kdy pro novou generaci Španělů nebyla občanská válka již vnitřním traumatem, ale jen jednou z kapitol dějepisu. ⁹⁵ Poprvé v dějinách země se zformovala početná a celkem stabilní třída, jejíž přístup k životu, hodnotový systém i modely chování se stále méně lišily od západoevropského standartu.

V roce 1970 byla podepsána obchodní preferenční dohoda s Evropským společenstvím, ale kvůli diktatuře nebylo možné navázat s Bruslem také politické vztahy. Dohoda snížila speciální cla zejména na export průmyslových výrobků ze Španělska do Evropského společenství, ale téměř neupravovala obchodní režim se zemědělskými výrobky. Španělsko ale snížilo cla na vybrané výrobky.

V létě 1973 Franco předal funkci předsedy vlády svému nejbližšímu spolupracovníku, admirálu Blancovi. Předpokládal, že tímto krokem bude zajištěno pokračování jím nastoleného režimu. V roce 1975 však Franco zemřel a začala probíhat demokratická transformace frankistického Španělska. Dne 30. října 1975 převzal princ Juan Carlos výkon funkce hlavy státu. ⁹⁶ Tímto krokem byl zajištěn relativně hladký přechod od diktatury k parlamentní monarchii. V této době však ještě nebylo zcela jisté, zda Španělska zvolí pokračování režimu, který nastolil Franco, či zda nově jmenovaný král změní stávající státní zřízení. Král Juan Carlos I. se obklopil reformistickými politiky, za jejichž pomoci došlo k postupné demokratizaci a stabilizaci politické scény. Byla přijata krátkodobá opatření a střednědobé reformy, které postupně vyváděly Španělsko z hospodářského úpadku. Dne 6. prosince 1978 byla schválena ústava, čímž byl úspěšně dokončen proces demokratizace společnosti. ⁹⁷

⁹⁴ Tamtéž, s. 161.

⁹⁵ Tamtéž, s. 159.

⁹⁶ Tamtéž, s. 169.

⁹⁷ Markéta BENEŠOVÁ, *Hospodářský vývoj ve Španělsku po pádu frankistického režimu v roce 1975*, České Budějovice 2009, s. 18 – 25, (BP URO FF JU).

Dne 1. ledna 1986 se stalo Španělsko plnoprávným členem Evropského hospodářského společenství. To byl historický mezník, kdy se Španělsko zbavilo své zaostalosti a hospodářské izolace. A to izolací ve všech směrech. Osud země se nezvratně svázal s nadnárodní institucí stojící na dvou základech: na příslušnosti k evropské identitě a na myšlence zajistit mír prostřednictvím hospodářské integrace.

Samotný vstup významně ovlivnil jak vnitřní, tak vnější ekonomické podmínky země. Změny vnějšího ekonomického klimatu patřily k významným podnětům, které se podílely na expanzi španělského hospodářství v období největšího rozkvětu v letech 1986 – 1989, kdy HDP v reálných cenách vzrostl o neuvěřitelných 20%. Zvlášť podpora z evropských fondů byla masivní. Tvorba finančního kapitálu se zvýšila o 74% v letech 1985 – 1990, což v porovnání průměrem OECD představovalo téměř dvojnásobek. Navíc v roce 1986, v prvním roce plnoprávného členství, se objem exportu do zemí Evropského společenství zvedl z 53% (v roce 1985) na 60% a objem importu z Evropského společenství vzrostl z 36% na 48%. Na pozici největšího zásobovatele Španělska byly Spojené státy americké vystřídány tehdejší Německou spolkovou republikou.⁹⁸

V tomto období došlo k výrazné změně makroekonomických ukazatelů vyplývajících z vnějších vztahů. Objem importu spotřebního zboží se v letech 1985 – 1990 ztrojnásobil, zatímco export se zvýšil pouze o 30%. Tento deficit běžného účtu platební bilance dosáhl 10 miliard dolarů (2,75% HDP) a měl stále stoupající tendenci. Zatímco inflace se stále udržovala na vysoké úrovni, reálné úrokové sazby jako odraz restriktivní měnové politiky přinesly silné zhodnocení pesety.⁹⁹

V období po připojení k Evropskému společenství se Španělsko stává pro investory módní zemí. Nicméně krátkozrakost vlády znemožnila, aby to posloužilo jako základna pro harmonický a kontinuální rozvoj orientovaný na potírání základních nerovností. Výsledkem bylo, že Španělsko zahájilo devadesátá léta v recesi.

⁹⁸ Jiří CHALUPA, *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005, s. 159.

4. OBDOBÍ PO ROCE 1989, OBCHODNÍ BILANCE ČESKOSLOVENSKA A ROZVOJ ČESKOSLOVENSKO- ŠPANĚLSKÝCH VZTAHŮ

4. 1 Strukturální změny v Československu, resp. v České republice po roce 1989 a jejich vliv na vývoj ekonomiky a vnějších vztahů

V porovnání s ostatními ekonomikami sovětského typu ve střední a východní Evropě mělo Československo, zejména české země, v roce 1989 relativně výhodnou pozici pro transformaci, a to díky makroekonomické stabilitě, přijatelné životní úrovni, nízkému zahraničnímu zadlužení, a zejména dlouhé tradici průmyslového rozvoje před druhou světovou válkou. Až do konce roku 1996 se zdálo, že tato očekávání budou naplněna. Od roku 1997 již začalo být zřejmé, že se česká transformace nevyvíjí tak, jak bylo předpokládáno. Jak uvádí Jacques Rupnik ve své předmluvě ke knize Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998: *„Ekonomické výsledky jsou totiž znepokojivé a to jak ve srovnání s očekáváním společnosti, tak v porovnání s Maďarskem a Polskem. Po špatně fungujícím socialismu tak čeští občané poznali i špatně fungující kapitalismus.“*¹⁰⁰

Po listopadové revoluci v roce 1989 byly zahájeny práce na dvou základních scénářích ekonomické transformace. První návrh strategie přechodu k tržní ekonomice navrhoval opatrnější a postupné otevírání se zahraniční konkurenci. Tento scénář však realizován nebyl, naopak byl realizován privatizační program, který zpracoval Václav Klaus s Tomášem Ježkem a který byl nazván Strategie ekonomické reformy. Tento návrh předpokládal, že většina velkých státních podniků bude nejprve privatizována a následně restrukturalizována novými vlastníky. Ve své podstatě se jednalo o liberalizaci cen, liberalizaci zahraničního obchodu, privatizaci a podporu rozvoje soukromého sektoru. Tyto teorie byly aplikovány jako zásada kuponové privatizace. Liberalizace však předpokládala její zarámování do odpovídajícího právního rámce a proto bylo nutné provést i reformu stávajícího právního řádu.¹⁰¹

V současné době je možné vyslovit myšlenku, že soukromé vlastnictví, do kterého přešly bývalé státní instituce, nebylo a nadále není dostatečně v České republice

⁹⁹ Tamtéž, s. 159.

¹⁰⁰ Lubomír MLČOCH - Pavel MAKONIN - Milan SOJKA, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, s. 221.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 223 – 231.

garantováno, protože dlužníci byli ve výhodnějším postavení než jejich věřitelé. Mnohé závažné ekonomické kriminální činy nebylo možné žalovat (např. tunelování, trestné činy v souvislosti s dovozy LTO apod.) z důvodu neexistence ať už bývalého či současného právního rámce.

Uskutečňování výše uvedených reforem, jejichž cílem byla transformace od ekonomiky sovětského typu k tržní ekonomice a na to navazující zhroucení vzájemného obchodu zemí RVHP vedly k hlubokému poklesu ekonomické výkonnosti v průběhu let 1990 – 1992 (výrazně poklesl HDP a ještě větší byl pokles průmyslové výroby). Tento pokles byl dle ekonomů nevyhnutelný jev, který měl charakter „zvláštního jednorázového přizpůsobení produkce na cestě od plýtvající uzavřené ekonomiky k efektivnější, otevřené ekonomice.“¹⁰²

V roce 1990 poklesl HDP České republiky o 1,2% ve srovnání s rokem 1989, v roce 1991 poklesl o 14,2% proti předchozímu roku a v roce 1992 o dalších 7,1% proti předchozímu období. Průmyslová výroba se v mezidobí let 1989 – 1992 snížila o 32%.¹⁰³

Až do roku 1998 se československá, resp. česká ekonomika vyznačovala velmi nízkou mírou nezaměstnanosti, což ji výrazně odlišovalo od ostatních postkomunistických transformujících se zemí. Nyní lze konstatovat, že tento jev byl způsoben zejména pomalou restrukturalizací průmyslu. Další typicky českou charakteristikou transformace byla nízká míra inflace.¹⁰⁴

Ve druhé polovině roku 1992 již bylo možné pozorovat známky ekonomického oživení. Už v červenci tohoto roku bylo zřejmé, že se pokles průmyslové výroby zastavil a tato výroba začala postupně růst. V tomto období docházelo k tzv. duálnímu charakteru výroby, kdy menší soukromé podniky vykazovaly zvýšení výkonnosti, a naopak velké státní podniky její pokles. Během období let 1994 – 1996 postupně zvyšovala česká ekonomika tempo růstu.¹⁰⁵

¹⁰² Tamtéž s. 238.

¹⁰³ Tamtéž, s. 238.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 238.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 238.

V tabulce jsou uvedeny základní makroekonomické ukazatele České republiky (v mld. Kč).

Tabulka č. 4:

Ukazatel	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Reálný HDP (tempo růstu)	0,6	2,7	6,4	3,9	-1,0	-2,2	-0,2
Inflace (CPI)	20,8	10,0	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1
Míra nezaměstnanosti (k 31.12.)	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4

Převzato z: Lubomír MLČOCH - Pavel MAKONIN - Milan SOJKA, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, s. 244. (ČSÚ).

Za výrazný úspěch československé, resp. české, ekonomiky je možné považovat relativně rychlou změnu orientace zahraničního obchodu, čímž je myšlena rychlá teritoriální orientace obchodu, nikoli však změna orientace komoditní.

V níže uvedené tabulce je uvedeno saldo obchodní bilance tak, jak se vyvíjela od roku 1993-1999. Z této tabulky je zřejmá nerovnováha mezi dovozem a vývozem. (v mld. Kč).

Tabulka č. 5:

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1-8/1999
Vývozy	414,8	458,4	569,5	588,8	722,5	850,5	588,3
Dovozy	430,1	498,2	667,1	748,3	866,5	933,8	623,1
Obchodní bilance	-15,3	-39,8	-97,6	-159,5	-144,0	-83,3	-34,8

Převzato z: Lubomír MLČOCH - Pavel MAKONIN - Milan SOJKA, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, s. 244. (ČSÚ).

Z výše uvedených údajů je zřejmé, že globální česká ekonomika zakončila konec dvacátého století, tzn. téměř celé desetiletí své transformace recesí, která byla vyvolána poklesem vnitřní poptávky. Tento pokles měl negativní vliv zejména na stavebnictví, maloobchod, služby a zpracovatelský průmysl. Reálné příjmy klesaly,

nezaměstnanost se začala rychle zvyšovat, v prosinci 1998 dosáhla míra nezaměstnanosti 7,5% (předpoklad pro konec roku 2010 je 10%).

4. 2 Zahraniční obchodní politika, rozvoj mezinárodního obchodu a konkurenceschopnost

Zahraniční obchodní politika České republiky, resp. Československa, byla dlouhodobě ovlivňována členstvím země v GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). V průběhu první etapy transformačních procesů, tzn. počátkem devadesátých let muselo dojít i k zásadnímu přesunu obchodních toků z bývalých ekonomik sovětského typu na náročnější trhy západních ekonomik.¹⁰⁶

Zhroucení RVHP znamenalo pro česká průmyslová odvětví ztrátu tradičních trhů ve východní Evropě a bývalém SSSR. Česká průmyslová odvětví nebyla ve své většině schopná konkurence na západních trzích. Československé výrobky se střetávaly s rostoucími potížemi již od počátku sedmdesátých let minulého století. Přesto však došlo k poměrně rychlému přechodu z těchto trhů na trhy západních zemí. Zatímco v roce 1989 představoval zahraniční obchod s bývalými socialistickými zeměmi 60% z celkového obrátu, v roce 1993 to bylo pouze 20% a v roce 1994 jen 16%. Podíl obchodu do zemí evropské unie v roce 1994 činil cca 50% a v roce 1997 dosáhl úrovně 60% z celkového obrátu. V průběhu těchto rychlých změn však došlo k nevyhnutelnému poklesu vývozu. Česká republika se navrátila na úroveň roku 1989 až v roce 1996. Výrazně poklesl podíl výrobků s vyšší přidanou hodnotou, které byly svým charakterem přizpůsobeny trhům socialistických zemí. Na počátku transformace docházelo v mnoha případech k tomu, že suroviny, energie a další komponenty vkládané do výrobku, by měly vyšší hodnotu, pokud by byly prodávány samostatně než finální výrobek vyrobený s jejich pomocí. Tato skutečnost svědčí o totální neschopnosti konkurence některých komodit, neboť hodnota vložených surovin a služeb byla jejich sloučením do hotového výrobku zdeformována.¹⁰⁷

V roce 1990, po devalvaci československé koruny, byla nalezla nová odbytiště pro výrobky železáren a oceláren a pro chemické výrobky. Perspektivy pro další

¹⁰⁶ <http://www.seminarky.cz/Zahranicni-obchod-CR-5507>

¹⁰⁷ Lubomír MLČOCH - Pavel MAKONIN - Milan SOJKA, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000, s. 251.

zvyšování vývozu těchto komodit byly velmi omezené. Jako velmi silná se již v tomto období začala projevovat konkurence ze strany rozvojových zemí.

V tomto období se česká ekonomika spoléhala jednak na svoji strukturu zboží, jejíž hodnota byla ovlivňována levnou pracovní silou. Náročnější výrobky, respektive výrobky s vyšší přidanou hodnotou, však požadují odborné práce, a tím i kvalifikovanější zaměstnance s vyšší mzdou. Tím byla částečně zlikvidována výhoda, kterou měly naše výrobky na počátku devadesátých let, podtrženo skutečností, že levná pracovní síla se vyskytuje zejména v rozvojových zemích. Jedinou cestou rozvoje bylo přilákání zahraničního kapitálu od dostatečně silných zahraničních partnerů, jejichž výrobky budou konkurenceschopné na mezinárodních trzích.¹⁰⁸

Česká republika má relativně vysokou úroveň lidského kapitálu a úroveň vzdělanosti. Kvalifikace a řemeslné dovednosti obyvatel byly a jsou poměrně vysoké a ve spojení s dlouhodobými tradicemi a technickým know-how je tímto vytvářen základ výhod ve výrobcích zpracovatelského průmyslu a službách náročných na kvalifikovanou práci. Schopnost zhodnotit tento existující lidský kapitál a kvalifikaci, závisí na přílivu zahraničního kapitálu spojeného s přísunem moderních západních technologií a know-how. Zvláštní pobídky pro vstup zahraničního kapitálu do republiky začaly být vytvářeny až počátkem roku 1998. V roce 1999 začala vlna přílivu zahraničního kapitálu s tím, že bylo předpokládáno, že se tento akt stane významným zdrojem urychlení restrukturalizace a modernizace českého průmyslu.¹⁰⁹

Závěrem kapitoly je nutné konstatovat, že již od roku 1996 průběžně vzrůstá podíl vyvážených hotových výrobků na českém vývozu a zlepšuje se i struktura zboží.

4.3 Teritoriální a komoditní struktura českého zahraničního obchodu

Ke znázornění přeorientování českého zahraničního obchodu oproti období centrálně plánované ekonomiky jsou uvedeny tabulky, v nichž je patrný vývoj struktury československého vývozu a dovozu po roce 1989. Údaj z roku 1989 de facto charakterizuje dlouhodobě ustálenou teritoriální orientaci zahraničního obchodu v období před transformací.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 254.

Teritoriální struktura československého zahraničního obchodu:

Tabulka č. 5:

Československý vývoz v procentech

	1989	1993	1997	1998	2000
Centrálně plánované ekonomiky	50,0	35,0	29,5	26,3	21,1
Vyspělé tržní ekonomiky	37,2	57,4	65,2	69,1	74,8

Převzato z: Božena PLCHOVÁ - Pavel ŽAMBERSKÝ - Iveta HAMARNEHOVÁ - Josef TAUŠER, *Zahraniční ekonomické vztahy České republiky*, Praha 2005, s. 16.

Tabulka č. 6:

Československý dovoz v procentech

	1989	1993	1997	1998	2000
Centrálně plánované ekonomiky	51,3	32,6	23,3	21,1	21,0
Vyspělé tržní ekonomiky	37,0	64,1	70,2	72,0	71,9

Převzato z: Božena PLCHOVÁ - Pavel ŽAMBERSKÝ - Iveta HAMARNEHOVÁ - Josef TAUŠER, *Zahraniční ekonomické vztahy České republiky*, Praha 2005, s. 17.

Změna orientace československého zahraničního obchodu na ekonomiky západního typu vychází z nových ekonomických podmínek, kdy po zániku RVHP a zhroucení trhu východoevropských zemí došlo k obchodování na vyspělých západních trzích za konvertibilní měnu a za světové ceny. Nikoliv tedy, jako před rokem 1989 za stálé ceny stanovené v rámci RVHP. Realizace těchto změn ve vnějších vztazích byla navíc umocněna tím, že dřívější, pro Československo hlavní odbytový partner, tj. bývalý SSSR, se začal vyznačovat velkými platebními problémy vedoucími až k totálně netransparentní situaci v hospodářských vztazích. K těmto ekonomickým důvodům se začaly připojovat i důvody politické, tj. orientace k tržním ekonomikám jako orientace na subjekty zajišťující stabilitu partnerských vztahů.¹¹⁰

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 254.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 17.

Výše uvedená teritoriální změna měla svůj vliv i na změnu komoditní struktury československého zahraničního obchodu, zejména jeho vývozu. Zatímco před rokem 1989 odpovídala struktura československého vývozu spíše struktuře vývozu průmyslově vyspělejší země ve vztazích k zemím průmyslově méně vyspělým, situace v následujících letech naznačila, že československý vývoz lze charakterizovat jako vývoz méně vyspělé země do regionu vyspělého.¹¹¹

Komoditní struktura zahraničního obchodu před rokem 1989 vykazovala vysoký podíl dovozu surovin, paliv, dovozu strojů a zařízení, jakožto přísun vyspělé techniky a technologie pro domácí výrobu nedostupné, ale relativně malý podíl dovozu spotřebního zboží.

Kvalitativně jiný pohled pak dávají údaje o komoditní struktuře československého vývozu ve vztahu k vyspělým tržním ekonomikám. Zde Československo naopak od předchozí situace hrálo roli méně vyspělého partnera, který ve svém vývozu není dostatečně konkurenceschopný. V československém vývozu do vyspělých tržních ekonomik hrály dlouhodobě rozhodující roli suroviny, výrobky z paliv a materiálové meziprodukty. Teritoriální orientace na východní trhy měla zejména na straně vývozu za následek dlouhodobě nižší náročnost na parametry vyvážených průmyslových výrobků (strojů, zařízení i dopravních prostředků).

¹¹¹ Tamtéž, s. 17.

Tabulka č. 7:

Komoditní struktura československého vývozu 1989

Třída SITC Podíl v %	Československý vývoz 1989		
	Celkový	Do vyspělých tržních ekonomik	Do centrálně plánovaných ekonomik
Potraviny a živá zvířata	4,6	11,9	1,1
Nápoje, tabák	0,4	0,4	0,4
Suroviny bez paliv	3,7	7,4	2,1
Paliva	5,2	11,3	2,7
Živočišné a rostlinné tuky	0,1	0,4	0,0
Chemikálie	7,6	13,1	5,2
Výrobky povahy mater. meziproduktů	22,4	33,5	15,8
Stroje, dopravní zařízení	44,4	11,8	59,5
Různé průmyslové výrobky	9,7	9,6	10,4
Komodity jinde netříděné	1,9	0,6	2,8
Celkem	100,0	100,0	100,0

Převzato z: Božena PLCHOVÁ - Pavel ŽAMBERSKÝ - Iveta HAMARNEHOVÁ - Josef TAUŠER, Zahraniční ekonomické vztahy České republiky, Praha 2005, s. 19.

Charakteristickým rysem zahraničního obchodu československé republiky v období po transformaci byla skutečnost, že uvnitř komoditní struktury dovozu nedošlo, ve srovnání s obdobím před rokem 1990, k výrazným změnám. Struktura dovozu je dána jak nedostatkem surovin, paliv, tak i potřebou strojírenských dovozů

(vyspělé technologie, které československá ekonomika není schopná doposud vyrobit sama). Za nejvýraznější změnu v oblasti dovozu lze označit téměř zdvojnásobení podílu importu spotřebního zboží oproti období před rokem 1989. V této oblasti se jedná o rozšíření sortimentu vnitřního trhu a vlastní nárůst konkurence pro domácí výrobce spotřebního zboží.¹¹²

4. 4 Vztahy a obchod se Španělskem po roce 1989

Ačkoliv je tato práce zaměřena zejména na rozvoj ekonomické, politické a společenské oblasti a vývoj vzájemných vztahů České republiky, resp. Československa a Španělska ve dvacátém století, pro zcela transparentní znázornění česko-španělských vztahů je nutné tyto ilustrovat jejich vývojem až do současné doby tak, aby byl patrný pozitivní trend, který tyto vzájemné vztahy vykazují. Dokumenty o spolupráci obou zemí uváděné níže vycházejí z údajů získaných v roce 2008 a navazují tedy na základy postavené na sklonku dvacátého století a rozvíjené oběma zeměmi až doposud. Po vstupu České republiky do Evropské unie se v plném rozsahu mezi oběma zeměmi aplikuje tzv. komunitární režim při realizaci níže uvedených bilaterálních smluv.

- Smírčí a rozhodčí smlouva mezi Československou republikou a Královstvím španělským (č. 18/1930 Sb.)
- Ujednání mezi ČSSR a Španělskem o vzájemném zřízení konzulárních a obchodních zastupitelství (č. 28/1971 Sb.)
- Dlouhodobá dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Španělska o obchodních stycích (č. 31/1973 Sb.)
- Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Španělska o letecké dopravě (č. 89/1974 Sb.)
- Dlouhodobá dohoda mezi ČSSR a Španělským královstvím o obchodní výměně a rozvoji hospodářské a průmyslové kooperace (č. 107/1978 Sb.)
- Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Španělska (č. 5/1980 Sb.)

¹¹² Tamtéž s. 20.

- Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Španělského království o mezinárodní silniční dopravě a Protokol vypracovaný na základě článku 19 této dohody (č. 155/1979 Sb.)
- Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Španělskem o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňovému úniku v oboru daní z příjmu z majetku (č. 23/1982)
- Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Španělskem o právní pomoci, uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských (č. 6/1989 Sb.)
- Ujednání o zrušení vízové povinnosti mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Španělským královstvím (č. 335/1992 Sb.)
- Smlouva o přátelských vztazích a spolupráci mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Španělským královstvím (č. 578/1992 Sb.)
- Dohoda o vzájemné ochraně a podpoře investic mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Španělským královstvím (č. 647/1992 Sb.)
- Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Španělského království o sukcesi do dvoustranných smluv sjednaná výměnou dopisů (r. 1995)
- Ujednání mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvem školství, kultury a sportu Španělska o zřízení a činnosti česko-španělských tříd na gymnáziích v ČR (č. 35/2001 Sb.)
- Smlouva o sociálním zabezpečení mezi ČR a Španělským královstvím (č. 52/2004 Sb.)
- Správní ujednání k provádění Smlouvy o sociálním zabezpečení mezi ČR a Španělským královstvím (č. 53/2004 Sb.).¹¹³

Obchodní výměna mezi Českou republikou a Španělským královstvím zaznamenala v posledních deseti letech více než osminásobný nárůst českého vývozu a pětinasobný nárůst dovozu do České republiky. Díky dynamičtějšímu tempu růstu vývozu tak byla postupně zvrácena negativní obchodní bilance a v posledních šesti letech je již dosahováno ve vzájemné obchodní výměně pozitivního salda.¹¹⁴

Tento, pro Českou republiku příznivý vývoj v oblasti vývozu, je způsoben jednak růstem české ekonomiky a zároveň částečným poklesem konkurenceschopnosti španělské výroby. Pokles španělského vývozu do České republiky v posledních letech

¹¹³ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000541/#sec3>, 25.3.2010.

je významně ovlivňován zejména tím, že španělští subdodavatelé postupně ztrácejí zakázky pro nadnárodní automobilky, které přesunuly a nadále přesunují svou výrobu do zemí střední Evropy, jež uplatňují pobídky výhodné pro tyto instituce, případně do rozvojových zemí s levnou pracovní silou.

Vývoj obchodní spolupráce je zřejmý z následujících přehledů:

Tabulka č. 8:

Vývoj obchodní výměny ČR se Španělskem za posledních 11 let

(v mil. EUR)	Vývoz	Dovoz	Obrat	Saldo
1998	273	347	620	-74
1999	421	399	820	22
2000	509	639	1 148	-130
2001	667	765	1 432	-98
2002	812	819	1 631	-7
2003	906	821	1 727	85
2004	1 192	1 105	2 297	87
2005	1 601	1 188	2 789	413
2006	2 039	1 413	3 452	626
2007	2 361	1 674	4 034	686
2008	2 253	1 739	3 992	514

Převzato z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000541/#sec3>, 25.3.2010.

Vedle zavedených komodit (automobily Škoda, včetně velkého množství subdodavatelů komponentů pro automobilový průmysl, elektronické a optické přístroje a jejich komponenty, obráběcí a kovací stroje, chemické výrobky, sklo, bižuterie, pivo apod.), si získávají trh prostřednictvím vlastního zastoupení i výrobci koupelnových systémů Ravak a gastronomických pomůcek Tescoma. Z hutních výrobků převažuje válcovaný materiál z Vítkovic a Ostravy. Poměrně velké vývozní objemy vykazují na zdejším trhu výrobci pneumatik Continental-Barum a Mitas.

¹¹⁴ Tamtéž, 25.3.2010.

Tabulka č. 9:

Komoditní struktura českého vývozu/dovozu

A. Komoditní struktura vývozu		
Kód zboží	Název zboží	Celková hodnota (mil. EURO)
78	Silniční vozidla	508
75	Kancelářské stroje a zařízení k automat. zpracování dat	311
76	Zařízení pro telekomunikace a pro záznam a reprodukci zvuku	224
77	Elektrická zařízení, přístroje a spotřebiče	187
74	Stroje a zařízení všeobecně užívané v průmyslu	180
71	Stroje a zařízení k výrobě energie	105
69	Kovové výrobky	101

Zdroj : ČSÚ - Statistiky zahraničního obchodu

Převzato z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000541/#sec3>, 25.3.2010.

Tabulka č. 10:

B. Komoditní struktura dovozu		
Kód zboží	Název zboží	Celková hodnota (mil. EURO)
78	Silniční vozidla	420
76	Zařízení pro telekomunikace a pro záznam a reprodukci zvuku	159
05	Zelenina a ovoce	137
74	Stroje a zařízení všeobecně užívané v průmyslu	110
77	Elektrická zařízení, přístroje a spotřebiče	109
54	Léčiva a farmaceutické výrobky	96
69	Kovové výrobky	87
62	Výrobky z pryže	86

Zdroj : ČSÚ - Statistiky zahraničního obchodu

Převzato z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000541/#sec3>, 25.3.2010.

V komoditní struktuře českého vývozu jednoznačně dominují výrobky automobilového průmyslu, které představují 23% celkového českého vývozu do Španělska.

Mezi jednotlivými položkami dovozu do České republiky se opět nejvýrazněji profiluje automobilový průmysl, který představuje více než 24% českého dovozu ze Španělska (díly a příslušenství motorových vozidel 14,3%, osobní a nákladní automobily 10%), dále elektronické a telekomunikační přístroje 9% a ovoce a zelenina (8%).

V současné době je nepřehlédnutelná snaha Španělska změnit své jednostranné zaměření na tradiční západoevropské, americké a severoafrické trhy. Je zřejmý intenzivní zájem jednotlivců, ale i podnikatelských sdružení na celostátní i oblastní úrovni, na poznávání trhů nových členských států Evropské unie, mezi kterými je i zájem o Českou republiku.

Zájem ze strany Španělska je zejména o spolupráci a investiční činnost v oblasti automobilového průmyslu, logistiky a infrastruktury. Pro české podnikatele mohou být snahy jednotlivých autonomních oblastí vhodným prostorem k prezentaci svých exportních artiklů a služeb. Značné příležitosti se zde naskýtají zejména malým a středním podnikům, pro které vstřícnost jednotlivých španělských oblastí může vyřešit složitosti odbytu.¹¹⁵

¹¹⁵ Tamtéž, 25.3.2010.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma česko-španělské obchodní vztahy ve dvacátém století je rozdělena do čtyř základních kapitol, kterými lze charakterizovat základní etapy ve vývoji česko-španělských vztahů.

V první kapitole je zpracována charakteristika československé ekonomiky v meziválečném období. Obsahem této kapitoly je podrobný rozbor hospodářství Československé republiky. Analýza vnitropolitické a ekonomické situace posloužila jako podklad pro charakteristiku vnějších ekonomických vztahů Československé republiky. V kapitole je analyzována skutečnost a dopady toho, že zahraniční obchod Československé republiky se v tomto období realizoval v nestandardních politických a ekonomických poměrech, které se vyhrcovaly, téměř jako vždy v historii, ve střední Evropě.

V další části bakalářské práce je uveden podrobný rozbor hospodářské a politické situace uvnitř Španělska v první třetině dvacátého století. Španělská ekonomika byla ovlivněna několika historickými událostmi, a to jednak dopady první světové války, i když se této války Španělsko přímo neúčastnilo a zároveň dopady všeobecné hospodářské krize ve třicátých letech. Za stěžejní událost, která ovlivnila hospodářství Španělska lze označit občanskou válkou, která zde probíhala na sklonku třicátých let dvacátého století. Ačkoliv se ostatní, zejména evropské země snažily mezi sebou v období krize spolupracovat, Španělsko se ubíralo cestou mezinárodní izolace.

V tomto období, byly vztahy Československé republiky a Španělského království ovlivněny skutečností, že nově vzniklé Československo byl státní celek, který vznikl rozpadem rakousko-uherské monarchie. Monarchie byla španělskou garniturou v době její existence považována za blízký státní celek, a proto se v nově navazujících vztazích s nástupnickými státy projevovala určitá nedůvěra. Vzájemný obchod Československa a Španělska v meziválečném období se pohyboval na úrovni přibližně 1% celkové obchodní bilance československé republiky. Obchodní a ekonomické vztahy československé republiky a Španělska v období mezi dvěma světovými válkami byly minimální a vlastně odpovídaly skutečnosti, že Španělsko v té době udržovalo pouze omezené obchodní styky jen se světovými velmocemi.

Obsahem druhé kapitoly je podrobný rozbor vnitropolitické situace uvnitř československé republiky a zároveň jsou analyzovány vnější vztahy, které vedly k rozpadu Československa, vzniku Protektorátu Čechy a Morava a k následné okupaci

republiky hitlerovským Německem. Hospodářství republiky lze charakterizovat jako systém válečně řízeného hospodářství, který pronikl do všech odvětví průmyslu.

Bakalářská práce je v tomto období zaměřena i na zahraničně-obchodní vztahy, které však byly započítáním války zcela zpřetrhány a vlastně se změnily v jednostranné odčerpávání produkce z republiky do Německa. Protektorát Čechy a Morava, který v tomto období vznikl, měl možnost obchodovat se zeměmi Evropy, avšak vše bylo řízeno ve prospěch okupujícího státu. Součástí této kapitoly je i podrobná analýza rozboru hospodářství Španělska v průběhu druhé světové války. V období vzniku druhé světové války byla československá republika průměrně vyspělý industriální stát a naopak španělské hospodářství, rozervané občanskou válkou, bylo ve špatném stavu, přičemž určité segmenty hospodářství se dostaly na úroveň, kterou měly ještě před první světovou válkou.

Další kapitola podrobně popisuje období v letech 1945 – 1989 v Československu. Jde o období nástupu komunismu, respektive komunistické strany k moci. Je patrná jednoznačná orientace Československa na Sovětský svaz a na další státy tzv. východního bloku. Součástí této kapitoly je podrobná analýza hospodářského vývoje Československa. Veškeré ekonomické i politické vazby v tomto období byly směřovány na státy východní Evropy. Československá produkce nebyla konkurenceschopná na západních trzích. Ke zmírnění těchto dopadů, které se týkaly téměř všech východoevropských zemí a jako protipól fungujícího Evropského společenství, byla v rámci tzv. východního bloku zřízena nadnárodní instituce Rada vzájemné hospodářské pomoci, uvnitř které byly realizovány téměř všechny vnější ekonomické vztahy států zainteresovaných států.

V této části práce je podrobně analyzován hospodářský vývoj Španělska za éry působení generála Franka ve vedení státu, dopady jeho vlády na hospodářství země. Následně jsou v práci uvedena i opatření, kterými nově nastoupivší král Juan Carlos I. od roku 1975 vyvedl zemi z hospodářského úpadku.

Základní obsahovou náplní čtvrté kapitoly je podrobná analýza změn, ke kterým došlo uvnitř československé ekonomiky po roce 1989. Jedná se zejména o změnu majetkové struktury kapitálu a další ekonomické reformy, které v tomto období uvnitř republiky proběhly.

V tomto období došlo k relativně rychlé změně orientace zahraničního obchodu Československa, respektive České republiky na západoevropské trhy. Je zmíněna skutečnost, že shodně jako ve Španělsku v průběhu osmdesátých a devadesátých let

dvacátého století, tak i v České republice v rozmezí let 1993 – 1999 docházelo k nesouladu mezi dovozem a vývozem, tzn. dovoz, z důvodu potřeb obou ekonomik, převyšoval vývoz. Tím docházelo k postupné deformaci platební bilance obou států.

Součástí této kapitoly je i podkapitola, která podrobně rozebírá zahraničně obchodní politiku České republiky a rozvoj mezinárodního obchodu v období po roce 1989. V této podkapitole je práce zaměřena na důsledky, které vyvolalo zhroucení trhu RVHP na rozvoj vnějších ekonomických vztahů republiky, zejména ve vazbě na prodejnost české produkce na vyspělých západních trzích. Je zde zmíněna i změna komoditní struktury vyváženého zboží. Ve vložených tabulkách v textu je podrobně ilustrována změna teritoriální struktury československého zahraničního obchodu. Nedílnou součástí závěrečné kapitoly bakalářské práce je nová úroveň vztahů a obchodů se Španělskem po roce 1989. V této podkapitole je uveden soubor aktů, kterými jsou definovány obchodní vztahy mezi oběma zeměmi s tím, že obchodní výměna mezi Českou republikou a Španělským královstvím zaznamenala v posledních deseti letech více než osminásobný nárůst českého vývozu a téměř pětinasobný nárůst dovozu do České republiky.

I když je bakalářská práce zaměřena na vývoj hospodářství v Československu a Španělsku ve dvacátém století a na vzájemné vztahy obou zemí v tomto období, bylo nutné v závěru práce uvést i skutečnosti, respektive tabulku, která ilustruje dramatické změny v oblasti obchodní výměny mezi Českou republikou a Španělskem v období let 2001 – 2008. Tyto skutečnosti jsou zmíněny z toho důvodu, že v tomto období došlo a nadále dochází k největšímu rozvoji vztahů mezi oběma zeměmi.

Bakalářská práce je zaměřena na hospodářskou spolupráci České republiky, respektive Československa a Španělska v průběhu dvacátého století. Vzhledem k tomu, že hospodářské vztahy obou zemí nebyly zcela rozvinuty, bylo tedy nutné uvést zejména politické důvody, proč se tyto vazby obou zemí v tomto období nerozvíjely zcela standardně.

EL RESUMEN

Este tesis de bachillerato presenta el análisis de la evolución de la cooperación entre Checoslovaquia, posteriormente la República Checa y el Reino de España en el siglo XX. Las relaciones entre ambos estados se analizan tanto en términos económicos como políticos, ya que el desarrollo económico de ambos países siempre ha estado estrechamente vinculado a la situación política del país.

En este trabajo se presentan los hitos históricos que influyeron el desarrollo diferente de los dos países durante el siglo XX. Al mismo tiempo son acentuados los acontecimientos históricos que han influido el desarrollo económico, político, social y cultural de ambos países de manera paralela.

El trabajo se divide en cuatro períodos históricos para que sea posible analizar el desarrollo interno de ambos países en relación a los acontecimientos externos e internos políticos y económicos de cada etapa concreta.

El primer capítulo analiza el desarrollo de la economía de Checoslovaquia durante su separación del Imperio austrohúngaro y después de la formación de la República de Checoslovaquia en 1918. Son definidas las tendencias del desarrollo económico, particularmente en relación a los vínculos económicos exteriores del nuevo estado. Se analiza detalladamente el período hasta el principio de la Segunda Guerra Mundial, es decir, el período conocido como la Primera República. Las relaciones checo-españolas, que se comenzaron a desarrollar en el momento de la creación de la república independiente, están incrustadas en el marco de los acontecimientos históricos.

El segundo capítulo describe el impacto de la Segunda Guerra Mundial en el desarrollo de ambos países y analiza la participación de los dos países en los acontecimientos de la guerra. Incluye un análisis detallado de la creación del Protectorado de Bohemia y Moravia, y, en particular el impacto de la ocupación del país por la Alemania nazi. La Tesis de Bachillerato en este período se centra principalmente en el estancamiento de las relaciones de comercio exterior de la República en aquellos tiempos, es decir, en el período del Protectorado. Susodichas relaciones fueron suspendidas por completo al comienzo de la guerra, y la producción de la República se desvió casi unilateralmente hacia Alemania. Este capítulo contiene un análisis detallado de la situación económica de España durante la Segunda Guerra Mundial.

Otro capítulo describe la evolución histórica en el período 1945 - 1989 en Checoslovaquia. De manera breve, este período está caracterizado por el inicio y el aumento de la influencia del comunismo en la vida del país. Este período muestra la orientación explícita de Checoslovaquia hacia la Unión Soviética y otros países del Este. Se describe en detalle la situación política y económica desde 1945 hasta los principios de 1948. En este período todos los lazos económicos y políticos se orientaron hacia los países de Europa del Este. En lo que se refiere al nivel de las relaciones checoslovaco-españolas y al comercio entre ambos países durante este período se en este capítulo menciona que Checoslovaquia tenía una balanza comercial superior con los países en desarrollo que con España. La razón era, por una parte, un aislamiento económico y político internacional de España y por otra parte, la reticencia de los comunistas a negociar con la Europa occidental. En este capítulo se también acentúa un aumento significativo de la economía española, que ocurrió en los años ochenta del siglo pasado. Durante este período aumentaron los indicadores macroeconómicos derivados de las relaciones económicas exteriores.

El contenido del capítulo cuarto es un análisis detallado de los cambios producidos en la economía checoslovaca después de 1989. En este contexto, es necesario subrayar la reorientación relativamente rápida del comercio exterior de Checoslovaquia, posteriormente de la República Checa a los mercados de Europa Occidental. Se menciona la misma característica de ambas economías en este período, que se produjo durante los años ochenta y noventa del siglo XX. En los dos países se creó una diferencia entre las importaciones y las exportaciones en la que las importaciones superaron a las exportaciones debido a las necesidades de ambos países, por ese motivo que surgió una deformación progresiva de la balanza de pagos de la República Checa y el Reino de España.

Al final de la Tesis de Bachillerato fue necesario mencionar ciertos hechos, que muestran unos cambios importantes en el comercio entre la República Checa y España en el periodo desde 2001 hasta 2008, ya que en esa época se produjo y se sigue produciendo el mayor acercamiento de ambos países cuyas relaciones han sido estudiadas a lo largo de este trabajo.

BIBLIOGRAFIE

Literatura:

BENEŠOVÁ Markéta, *Hospodářský vývoj ve Španělsku po pádu frankistického režimu v roce 1975*, České Budějovice 2009, (= BP URO FF JU).

CHALUPA Jiří, *Stručná historie států. Španělsko*, Praha 2005.

CHALUPA Jiří, *Zápisky z občanské války. Studie o vybraných aspektech Španělské občanské války 1936 -1939*, Praha 2002.

ELLWOOD Sheelagh, *Franco, člověk, voják, diktátor*, Brno 1999.

HARRISON Joseph, *La economía española de la Guerra Civil a la Comunidad Europea*, Madrid 1998.

JORDI Nadal, ALBERT Carreras, CARLES Sudria y compiladores, *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*, Barcelona 1994.

KAZIMOUR Jan, *Hospodářský vývoj Československa*, Praha 1980.

KREJZA Drs. Michal, *Asociace mezi Evropským společenstvím a Českou republikou*, Praha 1994.

KUBŮ Eduard - PÁTEK Jaroslav, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti*, Praha 2000.

MACHKOVÁ Martina, *Perspektivy česko-španělského obchodu s přihlédnutím ke kulturním odlišnostem*, Praha 2007.

MLČOCH Lubomír - MAKONIN Pavel - SOJKA Milan, *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989*, Praha 2000.

NYKRYN Jaroslav, *Výzkum zahraničních trhů*, Praha 1985.

OPATRŇY Josef a kol., *Las Relaciones Checo-españolas*, Supplementum de Ibero-Americana Pragensia 20. Praga: Universidad Carolina, 2007.

PLCHOVÁ Božena - ŽAMBERSKÝ Pavel - HAMARNEHOVÁ Iveta - TAUŠER Josef, *Zahraniční ekonomické vztahy České republiky*, Praha 2005.

PRESTON Paul, *Franco*, Praha 2001.

PRŮCHA Václav, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Bratislava 1974.

UBIETO ARTETA Antonio - REGLÁ CAMPISTOL Juan - JOVER ZANORA José María - SECO SERRANO Carlos, *Dějiny Španělska*, Praha 1995.

Elektronické zdroje:

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/spanelsko-zahranicne-politicka-orientace/3/1000541/#sec3>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Franco>

<http://www.seminarky.cz/Zahranicni-obchod-CR-5507>